

Stenografični zapisnik

pete seje

deželnega zbora Ljubljanskega

dne 22. septembra 1869.

Nazočni: Prvosednik: Deželni glavar: Karl pl. Wurzbach. — Vladina zastopnika: Deželni predsednik: Conrad pl. Eybesfeld in vladni svetovalec: Roth. — Vsi članovi razun: knezof dr. Widmar, baron Zojs, pl. Langer.

Dnevni red: 1. Poročilo deželnega odbora o preračunu kranjskega deželnega in njegovih podzakladov za leto 1870. — 2. Predlog deželnega odbora zaradi podpore slovenske dramatike. — 3. Sporočilo deželnega odbora zastran postave, v katerem jeziku se bodo za vojvodino Kranjsko postave izdelovale in razglaševale. — 4. Dopis c. k. deželnega predsednika zaradi volitve 4 udov in 4 namestnikov po deželnem zastopstvu v deželno komisijo zaradi zemljiščne davka. — 5. Vladna predloga, načrt postave, po kateri se uravna ustanova, vzdrževanje in obiskovanje javnih ljudskih šol. — 6. Predlog deželnega odbora za dovolitev poberanja 76% priklade na prave davke v vasih spodnje, srednje in zgornje Lanknice in na svetem Vrhu za občinske potrebe mokronovške županije in za farno šolo v Trebeljnu, in 66% priklade za farno šolo v Trebeljnu v vasih Brezje in Cerovec, spadajočih k županiji v Mirni peči. — 7. Volitev namestnika gospoda deželnega odbornika iz volilnega razreda mest in trgov in trgovske ter obrtniške zbornice.

Obseg: Vladna predloga, načrt postave o uravnavi, vzdržanju in obiskanju javnih ljudskih šol se izroči šolskemu odseku. — Dopis c. k. predsednika zaradi volitve 4 udov in 4 namestnikov v deželno komisijo za zemljiščni davke se sprejme, volitev pa na 8 dni odloži. — Poročilo deželnega odbora o preračunu kranjskega deželnega in njegovih podzakladov za leto 1870. se izroči finančnemu odseku. — Predlog deželnega odbora zaradi podpore slovenske dramatike. — Splošni razgovor—posebni razgovor—predlog dr. Zarnika se potrdi v 2. in 3. branju. — Poročilo deželnega odbora zastran postave, v katerem jeziku se bodo za vojvodino

Stenographischer Bericht

der fünften Sitzung

des Landtages zu Laibach

am 22. September 1869.

Anwesende: Vorsitzender: Landeshauptmann Carl von Wurzbach. — Vertreter der k. k. Regierung: Landespräsident Conrad von Eybesfeld; Regierungsrath Roth. — Sämmtliche Mitglieder mit Ausnahme: Sr. fürstbischöflichen Gnaden Dr. Widmer, und der Herren Abgeordneten: Baron Zojs, v. Langer.

Tagesordnung: 1. Bericht des Landesauschusses über den Voranschlag des krainischen Landes- und seiner Subfonde für das Jahr 1870. — 2. Vorlage des Landesauschusses betreffend die Unterstützung der slovenischen Dramatik. — 3. Bericht des Landesauschusses betreffend das Gesetz, in welcher Sprache die Gesetze für das Herzogthum Krain ausgearbeitet und veröffentlicht werden. — 4. Schreiben des k. k. Herrn Landespräsidenten wegen Vornahme der Wahl von 4 Mitgliedern und 4 Ersatzmännern durch die Landesvertretung in die Grundsteuer-Landes-Commission. — 5. Regierungsvorlage, Entwurf eines Gesetzes zur Regelung der Errichtung, der Erhaltung und des Besuchs der öffentlichen Volksschulen. — 6. Vorlage des Landesauschusses um Bewilligung der Einhebung von 76% Umlage für die direkten Steuern in den Dörfern Unter-, Ritter- und Oberlanknic und am hl. Berge für Gemeindebedürfnisse der Massenfuser Ortsgemeinde und für die Pfarrschule in Trebeljno, und 66% Umlage für die Pfarrschule in Trebeljno in den Dörfern Brezje und Cerovec, die zur Ortsgemeinde Hönigstein gehören. — 7. Wahl des Ersatzmannes für den Herrn Landesauschuss-Veisiger aus der Wähler-Classe der Städte und Märkte und der Handels- und Gewerbekammer.

Inhalt: Regierungsvorlage, Entwurf eines Gesetzes zur Regelung der Errichtung, der Erhaltung und des Besuchs der öffentlichen Volksschulen. Zuweisung derselben an den Schulauschuß. — Schreiben des k. k. Herrn Landespräsidenten wegen Vornahme der Wahl von 4 Mitgliedern und 4 Ersatzmännern durch die Landesvertretung in die Grundsteuer-Landes-Commission. Vertagung der Wahl auf acht Tage. — Bericht des Landesauschusses über den Voranschlag des krainischen Landes- und seiner Subfonde für das Jahr 1870. Zuweisung an den Finanzauschuß. — Vorlage des Landesauschusses wegen Unterstützung der slovenischen Dramatik. — Generaldebatte. —

Kranjsko postave izdelovale in razglaševale. — Razgovor — se izroči ustavnemu odseku. — Predlog deželnega odbora za dovolitev poberanja 76% priklade na prave davke v vaséh spodnje, srednje in gorne Laknice in na svetem Vrhu za občinske potrebe mokronovške županije in za farno šolo v Trebeljnm, in 66% priklade za farno šolo v Trebeljnm v vaséh Brezje in Cerovec, spadajočih k županii v Mirni peči, se odobri s pristavkom dr. Kalteneggerjevim. — Voli se namestnik deželnega odbornika iz volilnega razreda za mesta in trge ter trgovinsko in obrtnijsko zbornico.

Seja se začne o 10. uri.

Landeshauptmann

bestätigt die Beschlussfähigkeit des hohen Hauses und eröffnet die Sitzung.

Nach Verlesung und Genehmigung des Protokolls gibt der Landeshauptmann bekannt, daß ihm von der Regierung eine Denkschrift zur Erläuterung des Entwurfs eines Gesetzes die Realschule betreffend zugekommen ist, welche er unter die Herren Abgeordneten vertheilt ließ.

Deželni glavar

potrdi, da slavni zbor sklepati more ter prične sejo. Ko se je prebral in potrdil zapisnik naznanja, da mu je došla od vlade spomenica razkladajoča načrt postave o realkah, ktero je med g. poslanca dal razdeliti.

Landeshauptmann:

Da nach §. 36 der Landesordnung Regierungs-vorlagen vor Allem zur Verhandlung gelangen müssen, so ändere ich demgemäß die heutige Tagesordnung und ersuche den Herrn Berichterstatter den fünften Punkt der heutigen Tagesordnung zuerst vorzutragen; dann werden wir den vierten Punkt vornehmen und die übrigen Gegenstände der Reihenfolge nach.

I. Regierungs-Vorlage, Entwurf eines Gesetzes zur Regelung der Errichtung, der Erhaltung und des Besuches der öffentlichen Volksschulen.

(Siehe Beilage Nr. 29; — glej prilogo 29.)

Dieselbe wird von dem Berichterstatter Dr. Costa verlesen und über Antrag desselben dem Schulausschusse zugewiesen.

Poročevalce dr. Costa jo prebere in se po njegovem nasvetu izroči šolskemu odseku.

II. Schreiben des k. k. Herrn Landes-Präsidenten wegen Vornahme der Wahl von 4 Mitgliedern und 4 Ersatzmännern durch

Spezialdebatte. — Annahme der drei Anträge des Abg. Dr. Zarnik und des vierten des Landesauschusses in zweiter und dritter Lesung. — Bericht des Landesauschusses betreffend die Kundmachung der Gesetze für das Herzogthum Krain. — Debatte. — Zuweisung an den Verfassungsausschuß. — Vorlage des Landesauschusses um Bewilligung der Einhebung von 76% Umlage für die direkten Steuern in Dörfern Unter-, Mitter- und Oberlarnic und am heil. Berge für Gemeindebedürfnisse der Rassenfußer Ortsgemeinde und für die Pfarrschule in Trebeljno; und 66% Umlage für die Pfarrschule in Trebeljno in den Dörfern Brezje und Cerovec, die zur Ortsgemeinde Hönigstein gehören. — Annahme des Auschussesantrages mit dem Zusatzantrage des Abg. Dr. v. Kaltenegger. — Wahl des Ersatzmannes für den Herrn Landesauschuss-Beisitzer aus der Wähler-Glasse der Städte und Märkte und der Handels- und Gewerbekammer. Vornahme dieser Wahl.

Beginn der Sitzung um 10 Uhr.

die Landesvertretung in die Grundsteuer-Landes-Commission.

(Siehe Beilage Nr. 27; — glej prilogo 27.)

Die Wahl dieser acht Mitglieder wird über Antrag des Abgeordneten Kotnik auf acht Tage vertagt.

Volitev teh 8 udov se po nasvetu g. Kotnika preloži na 8 dni.

III. Bericht des Landesauschusses über den Voranschlag des krainischen Landes- und seiner Subfonde für das Jahr 1870.

(Siehe Beilage Nr. 20; — glej prilogo 20.)

Wird über Antrag des Landesauschusses dem Finanzausschusse zugewiesen.

Po predlogu deželnega odbora se izroči finančnemu odseku.

IV. Predlog deželnega odbora zarad podpore slovenske dramatike.

(Siehe Beilage Nr. 25; — glej prilogo 25.)

Landeshauptmann:

Ich eröffne die General-Debatte; der Herr Abg. Dr. Zarnik hat das Wort.

Poslanec dr. Zarnik:

Prosim besede. Gospôda moja, da je drama in v obče umetnost in znanost važen faktor v življenju vsakega naroda, o tem ni treba dalje izraževati se in razlagati; to bi bilo, kakor „Novice“ pravijo, vodo nositi v Savo, ali, kakor so stari Grki rekli, sôve v Atene, in preidem vse to, o tem laskavši si, da bode slavni zbor temu pritrtil. Znano Vam bode vsem, da je do zdaj naša dramatična muza, naša Talia jako jako ubožno in siromašno oblečena, rekel bi jaz, brez obleke, bosa okoli hodila, malo kdo jo je še pogledal. Še le zadnja leta se je dramatiško društvo ustanovilo, ki se je sestavilo iz samega rodoljubja, iz naših mladih sil brez plačnega dela,

brez upanja do kakšne podpore, kakor je do zdaj bilo. Zarad tega pa tukaj v tejslavni zbornici javno zahvalo izrekujem temu zavestju in rodoljubju naših mladih sil, ki so osnovale in vzdržavale dramatično društvo ne samo s tem, da so predstavljale brez plače na odru, nego tudi s tem, da so dramatična dela v tisk in tako med slovensko občinstvo spravljale, posebno pa izrekujem tu očitno zahvalo domoljubnim gospodičinam diletanticam, ki so s svojo gorečo marljivostjo napredk tega društva pospeševale, Živile! (Živioklici med poslušalci. — Živio-Rufe im Zuhörerraume) in mislim, da bode temu cela hiša pritrčila. (Živio!) —

Dramatiško društvo je zapeljalo svoj Thespisov voz (Thespiskarren) pred naš zbor in čaka tu, da bi mu malo kolesa namazali (Veselost — Geiterfeit), da bi se mogel leže odpeljati po slovenskih mestih in trgih in da bi tam bolj uspešno delati mogel. Podpore mu je treba, pa ne samo toliko, kakor deželnega odbora sporočilo predlaga; kajti mi smo še le novinci, začetniki v dramatici in nam bi bilo treba velike podpore, ako hočemo enkrat začeti tudi pri nas odgajati in razvijati se v tej struki, da enkrat dosežemo vrhunec, kakor drugi narodi. Tudi pri družih že tako rekoč na vrhuncu izobraženja stojećih narodih je treba izdatne podpore, da se dramatični zavodi vzdržati morejo. Jaz bodem tukaj samo omenil francozkega gledališča v Parizu „Theatre français“, ki je, kar se tiče dramatične umetnosti, gotovo prvo ne le na Kontinentu, temuč na celem svetu. Ali tudi „theatre français“ se ni mogel nikdar sam izdržati, čeravno je od neizmerne občinstva obiskovan; tudi tam je podpore treba in zato ga zakonodajsko telo podpira z ogromno svoto vsako leto. Lanjsko leto, mislim, se je privolilo 100000 frankov in brez tega bi ne moglo nikdar tako uspešno delati, kakor dela. To je, gospoda moja, pri tistem narodu, kateri tako rekoč največ najboljših in najslavnejših gledališč na celem svetu vzdržuje.

Mi imamo v Beču „Burgtheater“ in znano Vam je, da pri vseh ogromno visokih ustopninah se ne bi moglo vzdržati brez državne podpore in ima vsako leto 50000—60000 fr. dvorske podpore. Tako je v Berolinu, v Monakovem, v Pešti i. t. d. Ravno madjarski narod spada med tiste narode, ki so v Avstrii do začetka tega stoletja najbolj zaostali v dramatici, ali on svoje gledališče tako dotira, da ne verjamem, da bi mi v 100 letih tako daleč prišli, da bi naše gledališče tako dotacijo vživalo. Ako se ne motim, dobiva peštansko kazališče 100000 fr. podpore in zdaj, ko je dvalizem nastal, tudi kraljevi dvor veliko pripomore, meni se zdi 30000 fr.

Morebiti se mi bode ugovarjalo, to so bogati narodi, ti lahko storijo, ali Kranjec kot reprezentant Slovencev tiči v veliki revščini, on ne more toliko dajati. Obrnil bom jaz Vašo pozornost na Hrvate. Hrvaško slovansko narodno kazališče dobiva odslej vsako leto 24000 fr.; polovico tega plačuje Hrvaška, ki je sicer tako velika, pa menj bogata nego Kranjska; drugo polovico, recimo, da daje Slavonija, a nekaj se je le vendar s tem doseglo, tako da sme zagrebško gledališče — tudi po nepristranski soji tujcev po rodu Neslovanov z marsikterim nemškim druge vrste posebno pa s graškim gledališčem v konkurencijo stopiti. To je storila podpora zemaljska.

Se vé, mi danes ne bodemo odločili celih 12000 fr. za šolo gledališko, nego predlagal bodem,

naj se malo več daje, nego dotični predlog deželnega odbora namerja, on namreč predlaga 1000 fr., jaz pa predlagam, dajmo v večo podporo vseh 1600 fr. in to zarad tega: prvič, ker je ta svota že omenjena in odločena v domestikalnem fondu; drugič, ker se je poprejšnja leta teh 1600 fr. nešmkemu gledališču dajalo in jaz kakor poslanec slovenski, se nadejam, da se bomo enkrat tudi svojega naroda spomnili, da mu bodemo toliko dali, kakor smo poprej nemškemu gledališču dajali (Živa pohvala — lebhafter Beifall), in sramota bi bila za nas, ako bi mu menj dali, kakor se je v poprejšnjih letih nemškemu ljubljanskemu gledališču dajalo, kajti Nmec je tu pri nas na tuji zemlji! (Jako živahna pohvala — stürmischer Beifall.)

Tudi 1600 fr., gospoda moja, ni veliko, ali ker je že to na razpolaganju naše blagajnice, dajmo jih!

Kar se druge točke tiče v predlogu deželnega odbora, sporazumljen sem, da se 500 fr. dadé za vzdržavanje glediške učilnice. Da so glediške učilnice potrebne, da brez njih ni mogoče pravega dramatičnega pospeševanja, da brez njih ni mogoče narodne dramatične umetnosti v obče na boljo pot spraviti, nego je zdaj, kaže se tudi pri družih narodih. Na Dunaju imamo tako učilnico, v Parizu je slavna učilnica iz ktere učilnice pridejo najboljši igralci, za „theatre français“ in celo Peterbourško francosko gledališče iz te šole svoje moči rekrutira. Pri nas pa imamo dozdej samo diletante in diletantice, to je tiste, kateri samo iz golega rodoljubja delajo; jaz vsaj ne poznam nobenega igralca, kateri bi bil narodnjak, da bi hotel posvetiti svojo moč narodnemu gledališču, narodni dramatici in da bi bil pri tem tudi zadosti izobražen. Z diletantizmom ne pridemo naprej, šole je treba, da se začne. Ako vidimo, da bode ta šola vspešna že prvo leto, mogoče je, da drugo leto več dovolimo; ako korak za korakom naprej hodimo, dosegemo v 10 letih mnogo. „Wenn wir ähne sind, wie die Dänen“, kakor pravi nemški pregovor (Veselost. — Geiterfeit) bodemo ustanovili stanovitno slovensko gledališče gotovo sčasoma v beli Ljubljani.

Dalje bi jaz bil za to, da se tretja točka nekoliko spremení. S svoto od 1100 fr. naj se razpiše šestero daril, in sicer eno darilo od 250 fr. za najboljšo izvirno žaloigro, eno darilo od 250 fr. za najboljši izvirni resni igrokaz (drama); predmeta obeh iger se morata vzeti iz slovenske ali obče slovanske povestnice, ali pa iz vsakdanjega slovenskega ali tudi obče slovanskega življenja; eno darilo od 250 fr. in eno od 200 fr. za najboljšo izvirno skladbo dveh operet; dve darili po 75 fr. za dva libreta teh operet.

Da so nagrade potrebne in večje, kakor do zdanje, pripoznal nam je organ te stranke — „Tagblatt“ (Veselost — Geiterfeit), kajti naše dramatiško društvo Vam je razpisalo v svoji ubožnosti lanjskega leta, ker je hotelo vsaj nekaj storiti, darila po 20 fr., 25 fr. in celo 15 fr. Res so naši slovenski pisatelji delali do zdaj iz samega rodoljubja, kar je tudi že Preširnu pesem vdihnilo:

„Kar raste rož na mladem nam Parnasu
Izdihleji, solzé so jih rodile“.

(Živa pohvala — lebhafter Beifall.)

Dramatiško društvo si je mislilo, naši pisatelji so siromaki, ali več jim ne moremo dati, morebiti jim je z 25 fr. vsaj nekoliko pomagano, ali hitro je una stranka v „Tagblatt-u“ pisala: „Auch die Slovenen

haben sich einmal gewaltig angefreugt"! (Velika veselost — große Heiterkeit) in to je pozneje natisnjeno bilo v vseh časnikih v stari in novi „Pressi“, v „Fremdenblattu“ i. t. d. povsod je bilo brati „Die Slovenen haben sich wieder einmal angefreugt“ (Veselost — Heiterkeit) in tako se je sramotil naš slovenski narod pred celim svetom. Jaz mislim, gospôda moja, da, ako je ta stranka tukaj zoper male nagrade v naši dramatik, kar jej prav dajem, ima taista danes priliko s svojim predlogom meni pridružiti se in reči, mi hočemo svoj patriotizem, ljubezen do naroda svojega pokazati s tem, da pritrdimo temu nasvetu, da se nagrade povekšajo! (Jako živa pohvala in smeh — Stürmischer Beifall und Gelächter.)

Da so nagrade potrebne, bodem si ogledal malo pri drugih narodih. Nemški narod je gotovo v marsikteri stroki dramatike dosegel vrhunec, ali še dandanes nagrade razpisuje. Tako je lanjskega leta dvorsko kazališče v Beču n. pr. oddalo — ne vem, ker nimam zapisano — mislim pa, 1000 fr. Schaufertu za dramo „Schach dem König“, po tem je znan po celi Nemčiji „Maxpreis“ na Bavarskem vsako leto za najboljši drama vzeti iz nemške povestnice, dalje slovó po svetu Telekove nagrade na Ogerskem za peštansko narodno gledališče, vsaka po 100, 200, 300 do 1000 cekinov. Se vé, to so bogati narodi, a mi siromašni Slovenci bomo za zdaj ostali pri svojih 1600 fr. Tudi Hrvatje imajo nagrade in vsak narod jih ima; tedaj mi ni treba tu dalje dokazivati, da Francozi sijajne nagrade delijo in to ravno v že omenjenem „theatre français“.

Predlagam dalje, da se od teh 1100 fr. da 250 fr. za najboljšo izvorno žaloigro, 250 fr. za najboljši izvorni resni igrokaz (drama, Schauspiel), predmeta obeh iger se morata pa vzeti iz slovenske ali obče slovanske povestnice, ali pa iz vsakdanjega slovenskega ali tudi obče slovanskega življenja. Da je dram troje vrst, to spada v dramatična predavanja, v ktera se danes ne mislim spuščati; kaj je zgodovinski drama in kaj pomenjata v tej stroki „Macbeth“ in „Wallenstein“, znano dovoljno je vsem. Naša naloga, gospôda moja, pa je: da mi svoj narod pri vsakej priliki budimo, kajti narod naš želi gledati stanje in dela svojih prednikov in koliko je takih zadev, ktere bi se mu pred oči stavile: da je nekaj boljših dnévov doživel, kako so ga nesrečne okoliščine ponižale in skoraj poteptale, in kako mu je mogoče si svojo osodo zopet zboljšati. Zarad tega predlagam, da se vzemó predmeti iz domače povestnice.

Ako se ozremo na druge narode, najdemo, da ima n. pr. „Wallenstein“ še zmirom staro klasično vrednost in ako vidi Nemeč Wallensteina igrati, zabrenkne mu v srcu stara struna. Bilo je pred 10. ali 15. leti, ko se je prvokrat predstavljala igra „der Fechter von Ravenna“, in ta drama vzeta iz nemške zgodovine, si je tako pridobil srca Nemcev 1849. leta potlačeni, da mora se temu igrokazu pripisovati nekoliko denašnje gibanje nemškega naroda. Tudi pred nekolikimi leti vem, da je neki mladi Berolinec Tempelty, ki zdaj v Weimaru na dvoru živi, napisal dramo pod naslovom „Antigone“, kteremu se je tudi prisodila nagrada. Ta drama se je predstavljal v Beču in je neizmeren furore napravil zarad svojega ustroja in izvrstnega jezika in reklo se je takrat: to bode nemški Shakespeare, ali Tempelty spada že zdaj samo v literarno povestnico. Ako bi pa bil on svoj

predmet iz povestnice vzel, bi še zdaj nemška srca ogreval.

Zatoraj mislim, da bo posebno za nas Slovence igra vzeta iz naše, ali v obče slovanske zgodovine imela poseben upljiv na naš narod.

Drugo je to, da se tudi iz domačega življenja našega naroda kaj predstavlja. Med Nemci je Lessing nastopil to pot in vstvaril tako imenovani „Bürgerdrama“, Schiller ga je nasledoval in spisal „Kabale und Liebe“, ktero delo je še dandanes nedosegljivo. Takrat so Nemci prvokrat videli, da so Gottschedovi umotvori zastareli. Mislim, da je jako suvišno dalje razkladati, da je pozneje nemško občinstvo pri „Antigoni“ vse mizlo postalo in da se stvar vse drugače ima, ako se predmet iz narodne povestnice vzame. Ravno tako je, ako se predmeti za igrokaze vzemó iz narodovega življenja.

Pridem zdaj na skladbo in opereto. Znano je, da je začetek operet Vaudeville, ali vstvaril jo je prav za prav Jakob Offenbach, ali kakor se sam najrajše imenuje Jacques Offenbacq, zato, ker je že iz Nemca skoz in skoz francoz postal; — on je spravil operete na dnevni red in vlada dandenes na gledališčih celega sveta. Za njim sta izvrstna naslednika rojena Slovana in to Hrvata Suppé in Zajec iz Reke. Da je Offenbach jako malo izviren, to je znano; ali on pozna muziko in on je mnogo družih arij vzel ali kakor pravimo pokradel, ali porabil in zvezal je on to tako izvrstno, da imamo pred seboj delo, ki ves svet zanimiva in raduje. Te melodije so se ljudem v glavo vrinile in tako drugo muziko spodrinile. Jaz mislim, da, kar se ravno muzike tiče, smo mi Slovenci posebno obdarjeni, da smo mi na slovanskem jugu, posebno kar se skladbe pesem tiče, kulturonosni narod. Od Drave do črnega morja se naše pesmi popevajo in ravno tako bode naša muzika še bolj napredovala, ako se nam opereta vstvari.

Bival sem več časa na madjarski meji in našel sem, da so tuje pesmi vse zginile, kar so se začele domače narodne pesmi pevati, one so se na mesto tudjink vdomačile in sploh nemškim pesmam že tako rekoč vkorenjeno mesto odvzele.

Predlagam dalje, da se za operete dve nagradi, ena za 250 fr. in druga za 200 fr. razpišete. Tudi to je treba, kajti naši skladatelji ne bodo teh tantiemes dobivali kakor Offenbach, ki si je v Parizu palače in na deželi vile zidal; zatoraj mislim, da ne bo preveč, kar sem tukaj odmeril.

Pridem še na drugi predmet, namreč na libreto. Kar se libreta tiče pri operi, bi nekdo mislil, da je to popolnoma indiferentna stvar, kakor n. pr. postava o razdelitvi pašnikov (Veselost — Heiterkeit); ali znam anekdotu, da je nek izvrsten nemški tenor, peval v Londonu v Conventgarden-gledišču nemško opero. Bilo je vedno natlačeno in enega lorda je arija tako ginila, da si pevca k sebi naroči ga proseč, naj še enkrat poje, akoravno lord razun angleškega ni znal družega jezika. Pevec prične znano arijo peti s temi podtahnjenimi besedami: „Ich hatte einen großen Dorscht und aß dazu eine Leberworscht“. (Velika Veselost — große Heiterkeit.) Lord to poslušaje se je jokal kakor popred v gledišči v svoji loži. (Veselost — Heiterkeit.)

Mislim pa, da to ne velja več pri operi ali vsaj dandenes ne pri opereti; kajti pri opereti ide mnogo na tekst, da more opereta odgovarjati principu Vaude-

ville-a. Da to ni malenkostna stvar osvedoči se lahko vsakdo sam iz vsakdanjega glediškega življenja. Na francoskem imajo pisatelji libret neizmerno mnogo posla, Offenbach sam ima vedno Halevy-a in Meil-kac-a kakor libretista v službi. Jaz mislim pri tej nagradi — kajti librete ni ugodno pisati — zna se prikazati talent za librete in pozneje se bo lahko naš skladateljski svet tega držal. Mislim tedaj, naj se za en libreto 75 fr. plačuje, more biti bode zadostilo to od konca.

Dalje se ne skladam s tem, da bi se prestave tujih iger dotirale. Prestav že imamo tako precej; sporočilo dramatičnega društva pové, da ima okolo 40 rokopisov za tisek pripravljenih, gotovo lepo število, ki kaže marljivost naših prestavjalcev. Iz poprejšnjih časov imamo originalov jako malo, zato moramo zdaj skrbeti za originale in ako pozneje v kakih letih naša literatura več originalov rodi, mogoče bode, da se pozneje tudi darila razpišejo za prestave iz tujih jezikov. Za zdaj pa teh 1100 fr. temu posvetimo, kar sem zdaj obširno razlagal.

Stavim tedaj sledeči predlog:

1. „Za slovenske dramatične zadeve naj se porabi za 1869. leto iz deželnega in sicer iz domestikalnega zaklada 1600 fr.

2. 500 fr. tega izneska naj se da dramatičnemu društvu v Ljubljani za vzdrževanje glediške učilnice, in deželnemu odboru naj se naloži, naj pozorno gleda, kako se rabi ta podpora in naj poroča o njenih nasledkih v prihodnjem zasedanji.

3. S svoto od 1100 fr. — naj se razpiše šestero daril, in sicer eno darilo od 250 fr. za najboljšo izvirno žaloigro; eno darilo od 250 fr. za naj boljši izvirni resni igrokaz; predmeta obeh iger se morata vzeti iz slovenske ali obče slovanske povestnice, ali pa iz vsakdanjega slovenskega ali tudi obče slovanskega narodnega življenja; eno darilo od 250 fr. in eno od 200 fr. za najboljšo izvirno skladbo dveh operet; dve darili po 75 fr. za dva libreta teh operet.“

Četrta točka naj ostane, kakor jo deželni odbor predlaga.

Landeshauptmann:

Ich habe den Herrn Redner nicht unterbrechen wollen, weil er so eifrig gesprochen. Da jedoch die Anträge, die der Herr Abgeordnete gestellt haben, in die Spezialdebatte gehören, so werde ich dieselben am gehörigen Orte zur Abstimmung bringen.

(Dr. Zarnik: dobro! — gut!)

Abgeordneter Kromer:

In den vorliegenden Anträgen des Landesauschusses wird für das slovenische Theater eine Subvention jährlicher 1000 fl. oder wie der verehrte Herr Vorredner beantragt, von jährl. 1600 fl. angefordert.

Auch unsere Seite ist der Förderung des gedachten Zweckes nicht entgegen, eine namhafte Subvention aus dem Domestikal-Fonde zu bewilligen, daher ich vorläufig in die Rede des Herrn Vorredners nicht einzugehen brauche. Allein wir wünschen nur, daß bei der Verwendung dieses Betrages jener natur- und fachgemäße Vorgang eingehalten werde, welchen ich in den vorliegenden Anträgen nicht ganz ausgeprägt finde.

Es ist nämlich unsere Ansicht, daß von der beantragten Subvention zunächst eine Prämie von beiläufig 500 fl., für einen einheitlich vollendeten, auf historischer Wahrheit beruhenden und von bewährten Fachmännern geprüften Entwurf der Geschichte unseres Heimatlandes ausgeschieden, und dieses so nothwendige Werk unserer Schuljugend ehetunlich zugeführt werde, daß sodann ein entsprechender Betrag auch für das slovenische Theater und zur Förderung der slovenischen Dramatik angewiesen werde.

Damit würden wir das zunächst Nothwendige mit dem Möglichen verbinden und die Erreichung beider Zwecke gleichzeitig und gleichmäßig anstreben.

Nachdem in den vorliegenden Anträgen dieser Gesichtspunkt nicht berücksichtigt wurde, so stelle ich den Antrag, daß die vorliegenden Anträge des Landesauschusses vorläufig dem Finanzausschusse zur Vorberathung zugewiesen werden.

(Der Antrag wird hinlänglich unterstützt — Predlog se podpira.)

Poslanec dr. Toman:

Jaz podpiram predlog g. poslanca dr. Zarnika. Ne bodem o tem več govoril obširno, ker je on sam temeljito dokazal, da je njegov nasvet pravičen, recem le, da je zadnji čas, da deželni zbor v tej zadevi, kaj stori; hočem le govoriti o predlogu gospoda Kromerja in dokazati, da ta predlog ne spada sem. Kajti predlog, kterega je on stavil, je čisto samostojin in ne spada tukaj sem, ter bi se moral na drugi dnevni red postaviti; sicer pa gospoda Kromerja zagotovim, da bomo iz srca podpirali njegov predlog, vsled kterega bi se razpisalo darilo za naj boljšo domačo zgodovino. Naj ga stavi, da se tudi po tem naš narod budi. (Dobro! — gut!)

Poslanec dr. Bleiweis:

Jaz ne segam rad v besedo, kjer se mi ne vidi, da je potrebno samo zato, da bi dragi čas kratil; ali zdi se mi o tem predlogu potrebno, da spregovorim besedo o stvari, ki je jako važna iz finančnega obzira. V to, ali naj bi se dalo 1000 goldinarjev ali pa 1600 slovenski dramitiki podpore, se ne bodem spuhal; kot deželni odbornik sem pritržil predlogu deželnega odbora, da se za prvi čas daje 1000 goldinarjev podpore. Ker pa so, kakor čutim, moji prijatelji in družniki te misli, da se vseh 1600 goldinarjev obrne v ta namen, se ne bodem zoperstavljal temu predlogu, kajti resnične so besede, da mnogo let je gledališče 1600 goldinarjev dobivalo, ali ne trohica teh denarjev ni padla na mizo slovenskega gledališča.

Moj govor sega nekam drugam.

Slišal sem namreč glas mnogo spoštovanega moza iz naše srede, da bi vtegnilo ljudstvo po deželi mrmrati, ako sliši, da trosimo denar za razveseljevanje, posebno Ljubljančanov. Gospoda moja, tak glas je važen; prezirati ga ne smemo; — poslanec ima veliko odgovornost, kako gospodari z deželnim premoženjem.

Očitno je tedaj treba povedati: od kod je ta denar? ali ga dobivamo iz tega, da se naklada davkom, ali da ga dobimo iz družega zaklada. Za tega voljo ne bode odveč, ako v kratkih črticah posnamem zgodovino gledališča našega in z aklada njegovega.

Pred letom 1764. Ljubljana ni imela gledališča; to, kar je dandanes gledališče, bilo je nekdaj stanovska jezdarnica (Reitschule); leta 1764. so deželni stanovi predelali to jezdarnico v dvojni namen: v gledališče in v plesišče (Ballsaal). Stroške za ta predelek so vzeli deloma iz stanovske blagajnice, deloma pa so si pomagali s tém, da so nekoliko lož v lastnino prodali mestnjanom Ljubljanskim. S tem denarjem so osnovali gledališče in plesišče; kdor je hotel gledališčne igre predstavljati, plese (bale) napravljati, moral je zato najemščino plačevati stanovom. To je bil prvotni začetek gledališčne zaklada, za katerega pa se do 1773. ni poseben račun delal.

Kmalu se je vnelo več veselja do gledališča in tudi do plesišča, in pokazalo se je, da poslopje, ki je bilo zidano izprva, ne zadostuje več dvema namenoma. Deželni stanovi so jeli misliti, česa bi se lotili, da ostane samo za se gledališče, in da drugam pride plesišče. In zgodilo se je, da leta 1768. so začeli predelovati to poslopje, v katerem se danes najdemo, kjer je bila poprej gimnazija. To poslopje so predelali v reduto leta 1786. in 1787. a za to je sopot treba bilo pripomočkov. Da so ta denar pridobili, so, kakor se v arhivu našem bere, blagi plemenitniki Ljubljanski darovali v ta namen 12 zemljišč, ki so bila prodana za 6240 fr. S tem so stroške poplačali. Za potrebščine gledališča pa so odločili dohodke dveh hiš, to je, hišo s številko 136., in hišo s številko 137., kateri ste tikama redute in ste se poprej tudi rabile za šolske namene.

To so bile podpore gledališču ali gledališčni zaklad, ki se je skoz in skoz naprej kot poseben fond ali zaklad obravnaval.

Tako je bilo do leta 1809.

Ko pa so francozi prišli, so deželi vse zaklade, ki so takrat bili, vzeli; kako pa je potem bilo, ko so zopet kopita pobrali, in kako se je stvar vršila naprej, to ne spada sem; samo to rečem, da je prišel 14. oktobra 1842. leta cesarski ukaz, da naj se gledališčni zaklad sam zase kot posebni zaklad in ločen od glavnega stanovskega zaklada obravnuje.

To, gospôda moja, je zgodovinska črtica gledališčinega zaklada, ktera kaže, da ta denar ni bil po davkih nabran, da ima svojo zalogo, in da se siromaščemu kmetu ne za krajcar ni škoda zgodila; naši predniki so skrbeli za zalogo, ki niso bili nemškutarji (Veselost — Heiterkeit). Leta 1790. že so igrali Linhartovo „županovo Miciko“, na našem gledališču, in takrat se tudi velika gospôda ni bala na javno gledališče stopiti; v gledališčnem listu najdemo moze in gospé častne in spoštovane, ki so se žrtvovali narodni dramatik, n. pr. Franceta grof Hohenwarta, dr. Pillerja, dr. Moraka, dr. Repiča, gospó pl. Garzarollijevo, itd. Leta 1790. ni nihče mislil, da je to gledališče le nemško, ampak pripoznavalo se je djansko, da je tudi slovensko. (Čujte, dobro! Hört, gut!)

Zdaj pa poglejmo, kaj so dohodki tega zaklada?

V naglici sem se potrudil in sledeče številke vzel iz dotičnih računov. Prav bode, da jih povem, da narod naš izvé, da tukaj ne gre za napravo, ktera bi našega kméta še bolj preobložila z davki.

Dohodki lož, ki so namenjeni gledališčnemu zakladu, znašajo zdaj 1200 goldinarjev, dohodki nekoga stanovališča v gledališču znašajo 210 goldinarjev.

To nese gledišče. Kaj pa to poslopje, v katerem zborujemo, slavna gospôda? Dohodki te hiše, ki so tudi v gledališčni zaklad namenjeni, so: najemščina mestne šole 315 fl., najemščina mapnega arhiva 672 fl.; dalje pa, gospôda moja, moramo tudi pomisliti, da mi tukaj ne smemo zastoj bivati, in najemščino za to prostorno dvorano lahko cenim na 600 gold. Potem so dohodki onih dveh hiš s številkami 136. in 137., ki so tudi v gledališčni zaklad namenjeni, katerih najemščina znaša 630 gold. Po takem je skupni znesek gledališča in teh treh hiš 3627 goldinarjev, se vé da brez davkov in prestroškov za popraviljanje teh poslopij.

Sklenem tedaj govor svoj s tem, da še enkrat rečem: Ne bomo delali našemu siromaškemu narodu ne za krajcar škode, ako dovolimo tó, kar se nam danes predlaga in po vsej pravici zahteva. (Pohvala, — Beifall.)

Abgeordneter Deschmann:

Ich habe bei den Berathungen des Landesausschusses für die Punkte 2 und 3 der Anträge gestimmt und mich gegen Punkt 1 erklärt, indem ich mir vorbehielt, im hohen Landtage meine Anschauung bezüglich der Verwendung für dramatische Zwecke auseinander zu setzen.

Durch den vom Herrn Abg. Dr. Zarnik eingebrachten Antrag hat die Vorlage des Landesausschusses sowohl in finanzieller Beziehung, als auch bezüglich der Art der Verwendung eine wesentliche Aenderung erlitten.

Ich halte dafür, daß es nothwendig sei, diese Anträge, wie sie der Herr Abg. Dr. Zarnik in einer sehr eingehenden Begründung so eben vorbrachte, einer reiflichen Erwägung, besonders in finanzieller Beziehung zu unterziehen.

Der Herr Abg. Dr. Zarnik meinte, es seien im Vorjahre 1600 fl. der deutschen Dramatik gewidmet worden, deshalb möge man auch derzeit den gleichen Betrag der slovenischen Muse opfern.

Dr. Bleiweis hat weiters auseinander gesetzt, daß es sich hier nicht um eine Beitragsleistung von Seite der Steuerzahlenden handle, sondern daß von diesen 1600 fl. nicht ein Kreuzer aus der Steuerlast des Landmannes genommen werde, indem hierzu die Einkünfte des Theaterfonds genügen.

Ich erlaube mir nun in dieser Beziehung die Anschauungen der Herren Dr. Zarnik und Dr. Bleiweis in etwas richtig zu stellen.

Allerdings sind dem deutschen Theater von Seite der Landschaft 1600 fl. zugekommen, dieses Erträgniß jedoch stammt meistens aus der Vermietung der Logen her. Man kann sagen, daß das Theater sich mit Ausnahme von beiläufig 400 fl. Zuschuß aus sich selbst erhalten habe, da schon im vorigen Jahre der Herr Abg. Kromer bemerkt hat: „Geben Sie das deutsche Theater in Laibach auf, so werden schließlic die Theaterlogen zu Hühnerstegen verwendet werden.“ (Heiterkeit im Hause und im Zuhörerraume. — Veselost v zbornici in med poslušalci.)

Es ist also eine Fiction, wenn gesagt wird, die 1600 fl. werden aus dem Theaterfonde gefordert, da dieselben größtentheils aus dem auf eigenen Füßen stehenden Theater geflossen sind.

Der Herr Dr. Bleiweis hat sich auf eine allerhöchste Entschließung berufen, wonach die Einkünfte der Theaterfondsgebäude für das Theater zu verwenden sind. Daher meint der Herr Vorredner, daß nicht ein Kreuzer

aus den Steuerbeträgen des Landmannes für das Theater gezahlt wird.

Ja, meine Herren, nehmen Sie die Einkünfte des Landes, sowohl was das Vermögen desselben, als auch die Steuerzuschläge betrifft, addiren Sie die Summen zusammen und vergleichen Sie dieselben mit unsern Ausgaben, glauben Sie dann, daß wir ein Plus bekommen, wenn Sie dann auch noch die unverzinslichen Grundentlastungsvorschüsse des Staates, die wir wieder zu ersetzen haben, mit in Anschlag bringen?

Wir haben ein Deficit; es ist daher nur eine Fiction, wenn man sagt, wir werden für das slovenische Theater nicht einen Kreuzer von den Steuerzuschlägen nehmen.

Jeder Steuerträger im Lande concurrirt zu den Ausgaben, die mit der ursprünglichen Widmung des Theaterfonds gar nicht zusammenhängen.

Nur jene Einkünfte, welche aus der Vermietung des Theaters selbst fließen, bilden ein Einkommen des Landes, zu dem kein Steuerzahler etwas beiträgt.

Ich weiß die Gründe des Herrn Abg. Dr. Zarnik vollkommen zu würdigen, die er bezüglich der Hebung der Slovenen durch die dramatische Muse vorgebracht hat; allein sollen wir vielleicht nicht mit einem geringern Beiträge beginnen? Das dünkt mir gegenwärtig die Hauptfrage zu sein, auf die wir unser Augenmerk zu wenden haben.

Ich würde mich dem Antrage des Herrn Abg. Kromer vollkommen anschließen, daß bei der Wichtigkeit des Gegenstandes, sowohl in Beziehung auf den Antrag des Herrn Dr. Zarnik, als auch bezüglich der Bemerkungen des Herrn Abg. Kromer, welche zwar nicht so sehr hierher gehörig zu sein scheinen, indem sie sich auf Prämien für eine vaterländische Geschichte beziehen, sämtliche Anträge einer reiflichen Erwägung unterzogen werden mögen.

Poslanec dr. Zarnik:

Kar se tiče gospoda predgovornika velečastitega Kromerja, moram reči, da jaz ne vem, ali je on to mislil gledé na predlog deželnega odbora, ker le tam stoji, naj se plača vsako leto 1000 fr. ali gledé na moj predlog, kajti jaz sem svoj predlog le stavil za 1869/70. leto. Kar se pa tiče njegovega predloga zaradi povestnice dežele, moram izreči, da je to jako izvrsten, dober predlog, o katerem le želim, da bi ga gosp. Kromer kmalu na dnevni red spravil.

Kar se tiče vgovorov jako častitega našega tovarša v zboru g. Dežmana, moram reči, da se mi zdijo gosp. dr. Bleiweisa dokazi resnični nego ako bi tudi ne bil to stvar dobro dokazal, naj bode to fikcija ali ne fikcija, faktum je le ta, naj se vzamejo penazi koder se hočejo, da je nemško gledališče skoz več let vsako leto dobivalo 1600 fr. (Dobro! — gut!) To se ne da tajiti. (Veselost — Heiterfeit.) Čast našega naroda zahteva ravno to, da teh 1600 fr. njemu in ne vinarja manj damo, kteremu še do zdaj nič dali nismo. (Dobro! dobro! — Gut! gut!)

Jaz kakor novinec v zboru, ne vem kaj vse spada v domestikalni fond, v te ali druge fonde, nego jaz se vjemam v tej zadevi popolnoma z gospodom predgovornikom dr. Bleiweisom. Tedaj ostajam pri tem, da moramo nekaj za naš narod storiti, ako bi zarad tega tudi nove davke razpisati morali; kajti naša naloga ni, da izobrazujemo kmečki stan nego cel slovenski narod, kolikor je stanov, da se more vsak na

naj viši vrhunec izobraženja popeti. Ako bi novih davkov trebalo razpisati, 1200 — 1600 fr., ki so potrebni za podpora slovenski dramatiki, nabralo bi se jih gotovo. (Pohvala — Beifall.) Samo to jaz odgovarjam gospodoma predgovornikoma na fikcijo: narod je potreben po mojem mnenju te podpore. (Živa pohvala. — Lebhafter Beifall.)

Landeshauptmann:

Ich muß doch bemerken, daß rücksichtlich des Antrages des Herrn Abg. Kromer ein Mißverständnis obzuwalten scheint. Der Herr Abg. Kromer hat nur die Ueberweisung der Anträge des Landesauschusses und des Herrn Abg. Dr. Zarnik an den Finanzausschuß beantragt.

Poslanec dr. Toman:

Hočem naj poprej dokazati, kar sem poprej rekel, da je predlog gosp. poslanca Kromerja samostalni predlog. Predlog deželnega odbora se začne s tem stavkom: „Za slovenske dramatične zadeve naj se plača vsako leto iz deželnega in sicer iz domestikalnega zaklada 1000 goldinarjev“; iz tega se vidi, da se je samo zamogel staviti predlog, ki se tiče, slovenskega gledališča sploh gledališča. K predlogu temu se ne more noben drugi nasvet storiti, kakor taki, ki se vjema s tem poglavitnim, in to je nasvet, ki hoče, da se 1600 gl. za slovenske gledališčne zadeve oberne.

Iz tega izvira, da je predlog gosp. Kromerja samostalen in o tem pravi §. 10. našega opravnega reda: „Samostojni nasveti, posamesnih udov, kateri se ne dotičejo vladnih ali kakega odbora predlogov, morejo se deželnem glavarju pismeno naznaniti in naj pred enemu odboru v pretres izročiti“. Jaz mislim, da nobena stran ne bode mnogo vgovarjala, da bode vsi z veseljem sprejeli enak predlog, kadar se bode v deželni zbor po opravnem redu spravil, danes pa to ni mogoče.

Kar zadene predlog gosp. Kromerja, kterega je gosp. Dežman podpiral, da bi se nasvet deželnega odbora izročil finančnemu odseku, tega ne morem zapopasti. Jaz ne vem, ali je gospod Dežman kakor deželni odbornik glasoval za te predloge, ki tukaj stojé ali ne; toliko je gotovo, da drugačni nasveti gosp. dr. Zarnika so tako malo različni, kajti on predlaga, naj se votira 1600 fr., à deželni odbor je le za 1000 fr.

Kar pa zadene bistveno stvar slovenskega gledališča, moram še opomniti, naj se vzame denar od kod se hoče, naj se reče iz domestikalnega fonda ali iz posebnega fonda za gledališče, ali je zadosti ali preveč, naj ostane malo ali nič, nekaj se mora storiti. (Dobro! — Gut!)

Gospôda moja! zadnji čas je, da predstavljamo v središču naše dežele na odru, kako se nam je enkrat godilo in kako se nam godi zdaj, da ljudstvu kažemo, kakšne lastnosti mora imeti mož, da služi svojemu narodu in kaj treba, da vstopimo v njegovo stopinjo. Tako so ravnali Francozi, Italjani, sploh vsi narodi in mi hodimo za njimi.

Malo se pozna naš narod, ako se je reklo, da slovenski narod ne more svojih 1600 fr. dati za gledališče; vendar še zaupam in mislim, da, ko bi se napravila po naši deželi bernja, bi milošnje in darov dobili pri prostih kmetih (Pohvala — Beifall), toliko upanja še imam na zavest in ponós našega naroda! Pa mi na drugi strani, če danes 1600 fr. podamo za

gledališčne zadeve slovenske, privolimo tudi, da ima to podporo letošnji konsortium za nemško gledališče, in to je dobilo letos 8 lož. Kdor pozna ceno lož v Ljubljani, bode vedel, da to znaša 1200 — 1600 fr., zato, ker loža na leta velja 150 — 200 fr. Ali nima nemško gledališče take podpore? Ima jo in sicer tako, da je konsortium rekel, ako ne dobi te podpore, mora nemško gledališče v Ljubljani nehati. Lahko bi bili to podporo odrekli in nemškega gledališča bi ne bilo tukaj. (Dobro! dobro! — Gut! gut!)

Abgeordneter Kromer:

Ich habe ziemlich laut gesprochen und kann mich auf das stenographische Protokoll berufen, daß mein Antrag dahin geht, die vorliegenden Anträge des Landesauschusses dem Finanzausschusse zuzuweisen.

Abgeordneter Dr. v. Kalltenegger:

Ich möchte nur darauf aufmerksam machen, daß es sich bei dem Antrage des Herrn Abg. Kromer um eine Vorprüfung handelt, von welcher nach meiner Meinung gerade bei der Wichtigkeit dieses Gegenstandes nicht Umgang genommen werden soll.

Bei dieser Vorprüfung ist keineswegs die Frage zu stellen, ob ein Beitrag geleistet werden soll, indem auch von unserer Seite bereits erklärt worden ist, daß diese Frage ganz von der Discussion ausgeschlossen werden soll.

Auch handelt es sich nicht bloß darum, wie viel wir bewilligen sollen, ob 1000 oder 1600 fl., das ist nicht die Hauptfrage. Das Wesen dieser Frage liegt darin, wie sollen wir diesen Beitrag verwenden?

Dies ist allerdings in den Punkten 1, 2, 3 und 4 auseinandergesetzt, ich glaube aber, der Finanzausschuss wird sich nicht bloß auf diese Anträge zu beschränken haben, sondern er wird auch die Richtung, welche diesen Anträgen laut der Motivierung zu Grunde liegt, erwägen und in das Bereich seiner Berathung ziehen.

Nachdem der Punkt 4 der Anträge ausdrücklich sagt, daß die weitere Ausführung dem Landesauschusse zu überlassen sei, so scheint es mir doch nothwendig zu sein, daß im Finanzausschusse reiflich erwogen werde, welche die richtige und zweckmäßigste Ausführung sei.

Ich glaube daher, ein Antrag, welcher dahin zielt, sollte doch nicht von vorn herein mit der Bemerkung abgethan werden, es ist selbstverständlich, daß dies geschehen soll.

Aus diesem Grunde stimme ich daher für den Antrag Kromer.

Poslanec dr. Bleiweis:

Naj g. Dežmanu odgovorim, ki je očital mojemu govoru, da to, kar sem trdil, da narod naš po davkih ne bode nič donasal tej podpori, je le fikcija. Jaz nisem nikoli bil in ne bom prijatelj niti fikcij niti sofizem; razložil sem zgodovino gledališča našega in stan gledališčnega zaklada. Gospod Dežman me v tem ni ničesa podrl; gledališče se svojimi dohodki stoji pred nami: isto tako ta hiša stoji, in uni dve hiši s svojimi dohodki; vse to pa spada v gledališčni zaklad po starodavni ustanovi. Gospôda moja! ako Vam niso svête ustanove, po tem greste Vi drugo pot, kakor jo jaz grem. Od leta 1773. sem je zmimom bil poseben račun za gledališčni zaklad, kterega tudi izrečno povdarja cesarski zaukaz od leta 1842. S čem je g. Dežman podiral jasne številke in to, kar

sem poprej rekel, da so dohodki iz lož 1200 goldinarjev, najemščine 210 goldinarjev, najemščine mestne šole 315 fl., mapnega arhiva 672 goldinarjev, potem dveh unih hiš 630 goldinarjev? To, gospôda moja, je g. Dežman popihati hotel samo s to besedo: „Hat man kein Theater, hören die Einflüsse auf“. Da, gospôda moja, lož, morebiti ne bomo prodali, zna res biti; da bodo potem kurniki, je tudi res, pa naj bodo (Veselos! — Heiterkeit!), da bi ne bili včasih celó zverinjaki!

To naj bo odgovor na to, da se je reklo, da so moji razlogi le fikcije!

Abgeordneter Deschmann:

Es freut mich von dem Herrn Vorredner zu vernemen, daß wir an der ursprünglichen Widmung der Fonde festhalten sollen. Allein, meine Herren, diese Worte hätten im vorigen Jahre gesprochen werden und der hohe Landtag hätte nach diesem Prinzipie im Vorjahre, handeln sollen. Der Theaterfond, welchen der Herr Abg. Dr. Bleiweis der Subventionirung des Theaters in Laibach erhalten wissen will, ist nach der angeführten a. h. Entschliesung vom Jahre 1842, als der Neubau des Theaters außerordentliche Zusüsse nothwendig machte, ausdrücklich mit der Widmung bewilliget worden, daß er dem in Laibach bestehenden Theater zu Gute zu kommen habe, und nicht aber der slovenischen Dramatik, wie wir im vorigen Jahre beschlossen haben.

Seine ursprüngliche Widmung ist mit dem Landtagsbeschlusse aufgehoben worden. Meine Anschauung dürfte daher gewiß keinen Widerspruch erfahren, daß jeder Betrag, der für die slovenische Muse geleistet wird, doch schließlich aus den Steuereinkünften des Landes zu tragen ist.

Landeshauptmann:

Der Herr Berichterstatter hat das letzte Wort.

Poročevalec dr. Costa:

Obsirna obravnavna te točke današnjega dnevnega reda, mi daje priložnost, prav na kratko izraziti svoje mnenje o predlogu deželnega odbora. Prvi predlog, kteremu morem v oči gledati, je predlog g. Kromerja, naj se ta predlog izroči finančnemu odseku. Jaz menim, da po tem, kar smo slišali od več gospodov une strani tega slavnega zbora, tudi druga stranka nobene ovire ne stavi podpori slovenske dramatike. Kakor smo tedaj, po teh besedah edini v naj važnejem načelu predloga deželnega odbora, ne morem jaz za potrebno spoznati, da bi o tem, še finančni odsek na tenko se posvetoval. In to zarad tega ne, ker smo v načelu vsi enih misli, namreč: Slovenska dramatika se mora podpirati.

Druga važna točka je, koliko nagrade bi namenil zbor slovenski dramatiki. To je prva točka tega predloga; nekteri mislijo, naj se da 1000 goldinarjev; a dr. Zarnik nasvetuje 1600 forintov. Ali komur se 1000 goldinarjev preveč zdi, temu je tukaj priložnost dana nasvetovati druge številke, in o tem se bode danes lahko glasovalo in sklevalo; kar pa zadene bolj natančne pogoje te nagrade, spada to prav za prav v področje deželnega odbora, ker deželni odbor, kot administrativni organ deželnega zbora, lahko vse to stori, sklepa in izvršuje. Po zmislu deželnega odbora, tedaj tudi v tem ni treba natančnega prevdar-

janja, ampak lahko se po téh načelih izroči deželnemu odboru predlog g. dr. Žarnika, à druga stranka tega slavnega zbora lahko svoje nasvete stavi, v drugi in tretji točki. Tedaj vse to kar je važno, kar gre za načelo, lahko danes do konca doženemo, in ni treba kratiti časa s tem, da bi finančni odsek moral seje imeti, posvetovati se, posebno poročilo napraviti, ga natisniti dati, in da bi mi vse to še enkrat obravnavali pred vso zbornico. Ker so nam načela vsem jasna, in je prilika dana, še posebne nasvete zaslišati, tedaj ne vidim nobenega vzroka zakaj bi se izročila ta stvar finančnemu odseku.

Kar zadene mnenje g. poslanca Kromerja, zaradi razpisanja nagrade, premije ali darila, za naj boljše zgodovino kranjske dežele, sem jaz prepričan, da bode ves zbor dotični predlog z veseljem sprejel, in bode tudi še v nekem kotu 500 gold. našel, da se ta nagrada razpiše, kadar bode dotični predlog pred zbor prišel. Ali pri tem predlogu ne more se finančni odsek ozirati na to, ker to je res samostalen predlog, kterega do zdaj, po opravljenem redu še nimamo.

Kar je g. dr. Bleiweis povedal zaradi posebnega gledališnega zaklada, je ta reč silno važna, ker do zdaj še ni na vse strani jasno, posebno jasno v tem, koliko da ima prav za prav ta gledališni zaklad. Ali nadejam se, da bode slavnemu zboru letos priložnost dana, skleniti zaradi tega zaklada, namreč v tistem primerleju, kadar pride posvetovanje preračuna deželnega zaklada, ker bode finančni odsek nasvetoval, kako se ima napraviti preračun drugo léto, in posebno kateri zakladi se bodo zložili. Ali zoper tó, moram vendar pár besedi govoriti, kar je gospod Dežman rekel. On namreč pravi, da je fikcija, da je nemško gledališče od deželnega zbora 1600 gold. vsako leto podpore imelo, in da je fikcija, da imamo v resnici gledališni zaklad, kateri ima posebne dohodke in da se more obračati kakor druge ustanove, štiftunge. Kar prvič zadene nemško gledališče v Ljubljani, se gospod Dežman ozira le na tri ali štiri zadnja leta; in res v zadnjih letih je bilo tako, da se je za lože kakih 1200 — 1500 goldinarjev najemščine prejelo, in da je toraj nemško gledališče skoraj toliko neslo, kolikor se je njemu nagrade dalo; ali, slavna gospóda, to ni bilo zmirom tako v prejšnjih časih in ni treba dalje nazaj segati, so lože malo najemščine nesle, in zmirom je gledališče tistih 1600 gold. dobivalo. Morda pa je g. Dežman nekaj drugega pozabil, namreč to, da ravno v zadnjem letu je deželni odbor privolil nemškemu gledališču še druge nagrade, tudi vkup v vrednosti 300 gold.; on je namreč odpustil plačilo za rabo plinove svečave. Mi smo kakor je vam znano v gledališču z velikimi stroški plinovo svečavo vpeljali in reklo se je ta čas, da se bode plačevalo vsako leto toliko, da se na zadnje plačajo tisti stroški deželnemu zakladu; ali na prošnjo vodstva nemškega gledališča, se je tudi to opustilo, in to je nagrada 300 forintov. Ker je gospod Dežman na to čisto pozabil, je tudi to omeniti treba bilo. Jaz tedaj te fikcije ne najdem, ampak v resnici je tako, da je nemško gledališče zmirom imelo to lepo podporo, in mi tukaj ne smemo samo šteti denarne nagrade, ampak šteti moramo tudi to, da ima gledališče vse naprave zastoj, to je tudi posebna podpora. (Pohvala! — Beifall!)

Danes je stan še zmirom tak kakor je bil, namreč, da nemško gledališče ima podpore iz gledališ-

nega zaklada, in menim, da smo mi dolžni tudi slovensko dramatiko podpirati.

Ker je pa mislil g. Dežman da, ker je najvišja odločba od l. 1842. rekla, „dem in Laibach bestehenden Theater“, da zaradi tega deželni zbor ne bi smel na dalje teh dohodkov obračati tudi za slovensko dramatiko: moram reči, da take misli ne morem zapopasti. Ali je mar izrečeno „Deutsches Theater“? S tem je izrečeno, da zbor smeje po svojem sklepu tistemu gledališču kaj dati, ki je v Ljubljani. Ali mi lahko sklenemo, da hočemo v Ljubljani slovensko gledališče imeti. Dokler ne bomo imeli pripravnih moči, dokler ne bodemo naredili zaklada, vsled kterega bi se enkrat vstanovilo slovensko gledališče, tako dolgo ne bodemo pomagali slovenski dramatiki. Če pa ta podpora gre iz gledališnega zaklada, ni to nikakor zoper najvišjo odločbo leta 1842. in vsak jurist mora pripoznati, da se tak sklep popolnoma vjema, z odločbo l. 1842. Za ljubljansko nemško gledališče smo dali podporo, obrnimo tedaj tudi nekaj za naše slovensko gledališče, in če se ne bode letos, bode se pa morda v 5. ali v 10. letih gledališče slovensko vstanovilo, enkrat bode gotovo do tega prišlo, da bodemo stanovitno slovensko gledališče v Ljubljani imeli. To je naš namen. (Bravo! Dobro!) In za toraj, ker se v načelu skladamo, kakor je ona stranka po nekterih govornikih izrekla, gre tudi na to, da damo obilne podpore slovenskemu gledališču, in zatoraj nimam zoper predlog gospoda dr. Žarnika nič vgovarjati. (Živa pohvala! — Lebhafter Beifall!)

Bei der hierauf erfolgten Abstimmung wird der Antrag Kromer abgelehnt.

Es wird zur Spezialdebatte geschritten. — Pri glasovanju se zavrže predlog g. Kromerja in se preide k posebnej razpravi.

Poročevalec dr. Costa: (bere — fíešt)

„1. Za slovenske dramatične zadeve naj se plača vsako leto iz deželnega in sicer iz domestikalnega zaklada 1000 gld.“

Landeshauptmann:

Zu diesem Punkte hat der Herr Abg. Zarnik einen Abänderungsantrag eingebracht.

Wünscht Jemand zu diesem Antrage das Wort?

Abgeordneter Kromer:

Bisher wurden alle Anträge des Landesauschusses, in welchen aus dem Landesvermögen ein, wenn auch nur unbedeutender Betrag, wie z. B. Gnadengaben von jährlichen 30—40 fl. angesprochen wurden, immer dem Finanzauschusse zur Vorberathung zugewiesen.

Gegenwärtig aber, wo es sich um einen Antrag handelt, nach welchem der Domestikalfond mit jährlichen 1000 fl., oder nach einem noch weiter gehenden Antrage mit 1600 fl. belastet werden soll, findet man es gar nicht nothwendig, eine derlei Belastung des Domestikalfondes vorläufig einer reiflichen Prüfung zu unterziehen.

Ich frage also, ist das consequent vorgegangen? (Heiterkeit — Veselost.)

Als die Subventionirung des hiesigen Theaters im hohen Landtage das erstemal zur Sprache kam, habe ich eben mit jener Seite, welche gegenwärtig für die Subvention so kräftig einstimmt, gegen jede Subventionirung

gestimmt, ich that dies aus Ueberzeugung, so wie ich auch jetzt aus voller Ueberzeugung spreche.

Ich stimmte damals mit der jenseitigen Partei, weil mir die rechtlichen Grundlagen des Fortbestandes und die jährlichen Zuflüsse des hiesigen Theaters nicht bekannt waren; ich wußte damals noch nicht, daß im Jahre 1840 bis 1842, als es sich um den Umbau dieses Theaters handelte, zur Adaptirung desselben die Logenbesitzer und ihre Besitzesvorfahren ein Kapital von beiläufig 60.000 fl. — eingezahlt haben.

Dies ist nicht so blind und in den Tag hinein geschehen, es geschah gegen die Verpflichtung der Stände durch die damalige ständisch-verordnete Stelle, das Theater in einem der Anforderung der Zeit, der Bildung und Kunst entsprechenden Stand fort zu erhalten.

Ich wußte damals auch nicht, daß durch eine Subvention von 1600 fl. — welche man jährlich forderte, der Landesfond nicht in Anspruch genommen, sondern, daß diese Subvention eben aus dem Zinserträgnisse der dem ständischen Fonde noch verbliebenen Logen, und aus dem Erträgnisse der dem Theaterfonde gehörigen vollends gedeckt, daß also aus Landesmitteln für diesen Zweck kein Kreuzer beigetragen wird. Man konnte jedoch damals die Verpflichtungen, welche man den Logenbesitzern gegenüber eingegangen war, leicht erfüllen, ohne den Landesfond irgend zu belasten.

Gegenwärtig ist dies freilich nicht mehr möglich, und weil man dies eingesehen, hat sich das hiesige Theatercomité gebildet, welches die weitere Subvention übernahm. — Was wir also für das hiesige Theater leisten, wird rein nur aus den Einkünften des ständischen Theaters, und auf Grund rechtlich eingegangener Verpflichtungen geleistet, die wir unmöglich umgehen können.

Dagegen wird jene Subvention, die sie gegenwärtig anstreben, ausschließlich nur aus dem Landesvermögen zu leisten sein. — Dessen ungeachtet sind wir Ihren Anträgen nicht schroff entgegengetreten, aber wir wünschen nur, daß die Verwendung dieser Subvention eine natur- und sachgemäße, eine rationelle wäre.

Wenn ich daher auf meine erste Abstimmung zurückkomme, so stehe ich auch jetzt noch consequent da. Damals nämlich stand ich dafür, daß vorerst das Nothwendige, dann das Nützliche und zuletzt das Angenehme gefördert werde. Von diesem Standpunkte gehe ich auch jetzt aus, und eben weil ich in Ihren Anträgen diesen Gesichtspunkt nicht entsprechend gewahrt finde, trete ich ihnen entgegen.

Sie verlangen nämlich, es sei vor Allem eine sogenannte dramatische oder Bühnenschule zu errichten, aber Sie vergessen dabei, daß zum gedeihlichen Fortbestande desselben ein entsprechendes Lehrmateriale, daß Schüler unbedingt erforderlich sind.

Ich frage nun, welches Materiale können Sie vorläufig zur Entwicklung dieser Schulen bieten.

Das slovenische Repertoire, welches Sie vorweisen können, ist den Dilettanten, welche bei dessen Darstellung bereits öfters mitgewirkt haben, doch so ziemlich bekannt. Was werden Sie also zur weitem Beschäftigung der Schule bieten können, und ist deren Errichtung nicht schon aus diesem Grunde etwas überstürzt? — Oder glauben Sie wohl, daß Sie Schüler finden, welche sich dem slovenischen Theater ausschließlich widmen, welche dabei ihr Brod suchen wollen? Dazu ist vorläufig keine Aussicht.

Ich würde den jugendlichen Liebhaber wirklich bebauern, wenn er noch im Nestor-Alter diese Rolle fort-

spielen müßte, denn dies wäre wirklich etwas zu lang geliebt; oder wenn er dem Monde gleich, jedoch auf demselben Flecke und an derselben Bühne in alle vier Phasen des Bühnenlebens sich umwandeln müßte, eben, weil ihm zu einer derlei Metamorphose ein zweites slovenisches Theater derzeit gar nicht zur Verfügung steht. Wer wird sich also diesem Berufe widmen wollen?

Wenn Sie jedoch auf Dilettanten rechnen, dann wäre dieses Theater auf sehr lockerem Boden gebaut. Solange der Reiz der Neuheit währt, werden sich einzelne Dilettanten finden, welche sich zeitweise der Mühe unterziehen, um dabei ihr dramatisches Talent bewundern zu lassen. Allein diese Lust wird ihnen bald vergehen, und damit auch jeder Erfolg im Sande verrinnen. — Der Antrag auf Errichtung einer Schule ist daher verfrüht.

Allein ebenso verfrüht und bedenklich scheint mir der weitere Antrag, nach welchem wir für dramatische Original-Entwürfe, Prämien im Gesamtbetrage von 400 fl. votiren sollen.

Meine Herren! In der Natur gibt es keine Sprünge, Alles muß sich naturgemäß entwickeln; nicht derjenige, der lediglich aus sich selbst schöpft, wird in der Welt ein Meister, sondern in der Regel nur derjenige, der sich nach vielseitig vorzüglichen Mustern gebildet hat. Auch unsere Literaten sind daher nicht sogleich mit Original-Entwürfen dramatischer Werke zu betrauen; sie sollen zuerst nachbilden, dann erst kommt die Zeit Originale zu schaffen.

Wenn Sie anders vorgehen, so entsteht die Besorgniß, daß der Landesauschuß mit Schluß des Jahres für minder entsprechende oder gar nicht bühnenfähige Werke Prämien austheilen muß. Dagegen aber scheint mir der Antrag auf Prämien für gelungene Uebersetzungen ausgezeichnete dramatischer Werke zusammen mit 100 fl. — viel zu gering bemessen. (Abg. Pintar: Ein solcher Antrag existirt ja gar nicht. Posl. Pintar: Takega predloga ja ni!)

Ich würde diesen Betrag auf 500 fl. erhöhen. — Mit Uebersetzungen sollen wir beginnen und Alles, was andere Nationen in dramatischen Werken Vorzügliches haben, soll von Fachmännern aufgesucht, und durch gelungene Uebersetzungen auch ein Gemeingut unseres Volkes werden.

Wenn Sie diesen Weg einschlagen, so haben Sie die slovenische Dramatik in kurzer Zeit mit guten Werken bereichert und den Literaten, die sich damit beschäftigen, zugleich die Gelegenheit geboten, sich im Entwerfen, im Skelette dramatischer Werke vorläufig mehr einzuüben, sich einen Ideen-Reichthum zu schaffen, und so nach und nach auf eigenen Füßen brauchbare Original-Werke zu schreiben; das ist der gesunde Weg.

Ich will dabei die Uebung in Original-Entwürfen nicht ganz ausgeschlossen haben. — Wer sich fähig fühlt, der soll sich auch damit beschäftigen, und werden solche Arbeiten wirklich preis- und bühnenwürdig befunden, so sollen sie vom Landesauschusse dem Landtage zur Verleihung einer entsprechenden Prämie vorgelegt werden, welcher solche nicht versagen wird. — (Heiterkeit; — veselost.)

Allein Sie wollen das Materiale für dramatische Werke nach Andeutung des Ausschussesberichtes zunächst aus der vaterländischen Geschichte schöpfen. — Ich frage Sie, wo ist denn diese zu finden? (Gelächter, — smejanje.)

Lachen Sie nur, meine Herren, Sie finden solche in den alten Chroniken, in Balladen, Sagen, in historischen Skizzen u. vielseitig zerbrockelt, mehr oder weniger auf historischer Wahrheit beruhend; ein vollendetes Ganzes,

ein historisch-glaubwürdiges von Fachmännern geprüftes Werk, ein Werk, welches man als auf geschichtlicher Wahrheit beruhend, unserer Jugend mit voller Beruhigung als Lehrbuch übergeben könnte, das haben wir noch nicht aufzuweisen.

Jedes Volk hat und kennt seine vaterländische Geschichte, und der junge Schulbube ist stolz darauf, dieses Werklein unter seinem Arme zu tragen, in welchem er mit voller Wißbegierde blättert. Wir allein sind in diesem Felde so zu sagen fremd auf eigenem Boden. Eben deshalb steht mein Antrag mit den von Ihnen gestellten Anträgen nicht so außer aller Verbindung. Wenn Sie aus der Geschichte schöpfen wollen, so schaffen Sie vorerst eine vaterländische Geschichte, geben Sie unserer Schuljugend ein Werk, aus dem sie die allmähliche Entwicklung des Heimatlandes kennen lernt, sie wird Ihnen dafür dankbarer sein, als für alle weiteren hier beantragten Auslagen, die ganz unfruchtbar im Sande verrennen werden.

Ich würde mit Vergnügen für den Entwurf der Geschichte unseres Heimatlandes 500 fl. und weitere 500 fl. für Uebersetzungen ausgezeichnete dramatischer Werke votiren. — Allein dem Antrage, wie er hier vorliegt, kann ich nicht beistimmen.

Landeshauptmann:

Hier muß ich wohl bemerken, daß wir jetzt über den ersten Antrag des Landesausschusses debattiren; da die Ausführungen des Herrn Vorredners sich aber auf den 3. Antrag beziehen, so betrachte ich dieselben als anticipirt.

Abgeordneter Kromer:

Ich habe mir erst gegenwärtig ein tieferes Eingehen in diesen Gegenstand aus dem Grunde erlaubt, weil ich wirklich nicht glaubte, daß man bei einem Antrage von solcher Tragweite sogleich in die Vollberatung übergehen werde, ohne denselben vorher dem Finanzausschusse zuzuwenden.

Ich habe auf die Annahme meines Antrages gerechnet, und eben, weil ich hierin überholt wurde, war ich genöthigt, erst jetzt etwas näher in die Sache einzugehen.

Poslanec dr. Toman:

Najpopred čem odgovoriti, kar sem že poprej dokazal, da ta stvar ne stoji v zvezi s tem predlogom, ktereга je gosp. Kromer stavil, o katerem je gosp. predsednik rekel, da ga ni stavil, in ko je gosp. Kromer zopet o njem govoril, pa zdaj gosp. predsednik je pustil o njem govoriti. Naj tedaj tudi jaz o tem dalje govorim. Gospod Kromer pravi, da nimamo nobene povestnice; na to mu moram povedati, da je povestnica dvojna, povestnica, ki je zapisana v kroniki in povestnica, ki je živo življenje naroda. Povestnico, ta živi še dandanašnji v vsih okoliščinah našega naroda tako, ko o časih preteklih, ko so naš narod tiskali in tlačili Rimljani in Nemci.

Povestnica naša pa je tudi že zdaj zapisana v kroniki, ktero je pričel slavni Linhart kot povestnico naroda jugoslovenskega, al — Bogu bodi potoženo — dokončal dela ni; ko ga objela prezgodna smrt. Od tega časa se je marsikaj zgodovinskega pisalo, ali da bi Linharta kdo došel, še zdaj čakamo, na tako stopinjo še nobeden ni dospel. Dalje opomnim povestnice Vodnikove, potem kronike, kakor ji nima skor

nobena druga dežela, kronike Valvazorjeve in najnovejšega dela, ki ga je izdala Matica slovenska, namreč: „Zgodovine slovenskega naroda“, ki je spisal Terdina. To je gotovo nekaj, in če te knjige damo naši mladini ali ljudstvu v roke, bode se pozvedilo, kako se je narodu godilo v starih časih, kako v srednem veku in kako zdaj, sploh kakšne so bile okoliščine našega naroda. (Pohvala — Beifall.)

Toliko zarad zgodovine in pristavim, da jaz in vsi moji družniki bodo radostni 500 — 1000 fr. darovali za najboljšo zgodovino slovenskega naroda. —

Jaz bi ne bil mislil, da bodedo danes toliko govorili in jaz posebno sem mislil molčati, ali, ker se navadno svetu poročuje, da, če vse nasprotne overe ne ovržemo, se reče, niso nič vedli, niso kos bili nasproti govoriti, grem nazaj na to, kar je gosp. Dežman govoril in bodem skušal to ovreči.

Dva stavka je izgovoril gosp. Dežman. Eden je ta, da najviši sklep od leta 1842. ukazuje, da se ima obstoječemu gledišču v Ljubljani 1600 fr. na leto dati in on iz tega sledi, da mi, ker za slovenskega gledišča zadeve votiramo, da mi zoper te besede, zoper ustanovitev to votiramo, do česar bi pravice mi ne imeli.

Prečastiti gospod poročevalec je izvrstno dokazal od jurističnega stala, da to res ni. Jaz bodem to od druge strani dokazal in sicer od tiste strani, na katero vsak moder gospodar gledati mora, ali svoj denar na dobro ali na slabo naloži.

„Gledišče“ podpirati ali vzdržavati se pravi, ne samo zidovje in priprave vse napravljati in vzdrževati, nego posebno skrbeti za to, da se v „gledišču“ igra in da dohajajo poslušalci, in da tako izhaja in se vzdrži „gledišče“.

Kakor je znano, hira pa nemško gledališče v Ljubljani, in je že skoro zamrlo. Znano je nadalje, da kadar se predstavljajo igre slovenske v gledišči, da je tako polno, da se vse tare. Kdor hoče tedaj vzdržati gledališče, po pameti in prevdarnosti mora se poslužiti pravega sredstva in to je, da se slovenske igre predstavljajo v njem.

Da se pa slovenske gledališče zadeve zboljšajo, je treba storiti šolo za igralce, treba izvrstnih izvornih iger itd. in za vse to skrbeti nima ravno tisti, ki mu vzdržanje ljubljanskega gledišča na srcu leži, za to skrbeti mora prevdarni „gospodar“ po ukazu od leta 1842.

Tako skrb imamo pa ravno mi z našimi predlogi, po katerih se bode sredstvo preskrbelo, namreč slovenske gledališče moči, ki zamoreje „gledišču“ ohraniti življenje.

Gospod Dežman pravi dalje, da vsak krajcar, ki ga damo za slovensko gledališče, za slovensko dramatično muzo, pride iz davkov. On mora po takem, če bi to res bilo, kar zanikavam, meni pritrditi, ako rečem vsak krajcar, ki smo ga dali nemškemu gledališču, je prišel iz davkov. In naš narod, kakšen je? Nemški ali slovenski? (Veselost, živa pohvala. — Heiterfeit, lebhafter Beifall.) Gotovo slovenski, tedaj je prišel tudi davek iz slovenskih rök. (Živi dobro! klici. — Lebhafter Gut! Rufe.) In kam smo obračali do zdaj ta denar? Za nemško gledališče ne pa za slovensko. Kaj pa pomagajo tudi Slovencu nemške gledališčne igre, katerih on ne zastopi? (Veselost — Heiterfeit.)

Zdaj pridem na to, kar je gosp. Kromer rekel, in pričnem s tem, da je on enkrat z našo stranko

zoper to podporo nemškega gledališča glasoval. Jaz se vem spomniti, da sem tačas jaz glasoval za to, da naj se da še za eno leto teh 1600 fr. in sicer s to opombo, naj deželni odbor gleda na to, da se bode tako igralo, da se človek ne bode sramoval, ako stopi iz gledišča, da je bil notri. (Veselost, živa pohvala. — *Heiterfeit, lebhafter Beifall.*) To sem rekel in ploskalo se mi je, da imam prav. Treba tedaj, da se ta reč popravi po tej poti, katero smo mi zdaj nastopili.

Gosp. Kromer pravi, da moramo gledališče tako ustvariti, kakor zahteva zdanji čas. Gospôda moja, zdanji čas zahteva, kar nas zadene, da se naš narod slovenski izdrami, da mu dajemo duševne podpore, te je njemu treba (Dobro! dobro! — *Gut! gut!*) in to se stori z našimi predlogi.

Kar je gosp. Kromer o dramatični šoli govoril, moram se čuditi, da pride zmirom v tisti „circulus“, ki se ponavlja, kader mislimo na slovenske šole ali na slovenske uradnije namočitaje, da nimamo potrebnega materijala, toraj ne smemo tega početi in zahtevati.

Dalje je rekel gospod Kromer, da je vse to „überführt, verführt“, pa še nobene šole nimamo, že zdaj je „überführt“, pa jo še le hočemo napraviti. (Smeh — *Gelächter.*)

Očita nam dalje, da ne delamo konsekventno, ali s tem on pokaže tista svojo konsekvencijo, da je zoper vse, kar našemu slovenskemu narodu koristi, to je Vaša konsekvencija (Živa pohvala. — *lebhafter Beifall*), in naša konsekvencija je ta, da se narodnosti zavedamo, da za narod skrbimo in da hodimo pot naroda.

Vi znate Vašo konsekvencijo imeti, à mi smo po naši vésti tudi konsekventni. (Živa pohvala. — *lebhafter Beifall.*)

Poslanec dr. Zarnik:

Jaz bodem govoril k prvi točki. Moj predlog se glasi: Za slovenske dramatične zadeve naj se porabi za 1869/70. leto iz deželnega in sicer iz domstikalnega zaklada 1600 fr. Jaz mislim, da sem že poprej jako obširno razložil in razvil, zakaj nam gré: namreč za princip, da našemu slovenskemu narodu menj ne dajemo kakor nemškemu gledišču, to je princip (Dobro! *Gut!*), in s tem zahtevamo po svojem mnenju samo to, kar je naša dolžnost zahtevati.

Kar se tiče dragega našega kmečkega naroda, da bi on kaj pri tem trpel, je to stara znana teorija, katero ta stranka trpiva, namreč, da naš narod reprezentuje samo kmečki stan, in da kdor suknjo obleče, postane s tem precej nemškutar, lahon ali Madjaron. (Dobro! veselost! — *Gut! Heiterfeit!*) Ta teorija je veljala do 1848ega leta, kajti vedeti je treba, da od teh časov imamo Slovencev iz vseh stanov, ki se več svojega naroda ne sramujejo, in ki tudi davke in še večidel več nego kmetje plačujejo.

Znano vam bode, gospôda moja, da je ranjki trgovec Kalister bil ud in odbornik čitalnice v Trstu, mož, ki je imel — kakor govornica gre — 7 milijonov premoženja in je gotovo tudi toliko, ako ne več, davkov plačeval, kakor nekatere slovenske kmečke občine skupaj.

Kar se pa našega kmečkega naroda tiče, pritrjujem besedam g. dr. Tomana, da, ako bi človek s klubukom v roki po celi Slovenii hodil, bi se več na-

bralo ko 1600 fr. Tega sem se jaz sam osvedočil kot član več narodnih čitalnic. V tem in onem kraju sem se prepričal, da kmečki narod posebno rad prihaja k narodnim veselicam, kjer se poje in govori in predstavlja v domačem jeziku. Spominjam se še prav dobro, kako sta leta 1848. gospoda Dežman in dr. Klun v politiki in na odru narodno ulogo igrala in ploskalo se jima je. (Veselost živahna — *große Heiterfeit*). In jaz mislim, da bi še dan danes jako Slovincem ustregla, ko bi hotela zopet rolo 1848. leta prevzeti. (Veselost — *Heiterfeit.*)

Kar se gospoda Kromerja tiče, bodem jaz ad rem od stavka do stavka odgovarjal. Nisem mislil, da se bodem danes v dramatične razprave spuščal, ali g. Kromer je danes take predpotopne nazore razvijal o dramatiki, da bi se on sam zoperstavljal temu, ako bi hoteli njegov denašnji govor kot komentar delom nemških dramaturgov Bilca o Lessingu izdati. (Veselost — *Heiterfeit.*)

Prvič reče on „*der Zeit und Bildung angemessen*“, kaj se pravi „*der Zeit und Bildung angemessen?*“ Jaz mislim, da je to stvar, ktera se ne dokazuje matematično, ampak eksperimentalno. Zdaj velja princip narodnosti na celem svetu, narodno izobraževanje je po naših nazorih „*der Zeit angemessen*“, à g. Kromerju je „*der Zeit angemessen*“, da mi Slovenci ostanemo v tistem stanju, kakor smo bili pred 400 ali 500 leti. V tem se ravno mi razlikujemo. (Veselost — *Heiterfeit.*) G. Kromer in nikdo ni mogel tega dokazati istinito, kajti moral bi on to tako dokazati, kakor da je $2 \times 2 = 4$, ali tacega dokaza je izvrsten jurist, ne bode on mogel nikdar dogotoviti.

Dalje pravi „*natur- und fachgemäße Verwendung*“; mi Slovenci imamo to za „*naturgemäße Verwendung*“, ako kaj za nas gre in da sebi svoje penenze privoščimo (Veselost — *Heiterfeit*), se vé, da je g. Kromer v tem zopet proti nam (pomnožena veselost — *vermehrte Heiterfeit*). Tega tedaj ni mogoče že zdaj dokazati, to bode potrdil eksperiment ali pa tudi ne in sicer takrat, kader bomo mi Slovenci gledališče ustanovili. Ako bode v naše gledališče dohajalo mnogo ljudi, ako bodo naši igralci izvrstno delali, bomo imeli mi prav, ako se nam pa to ne posreči v kakih 5. ali 10. letih, bo imel g. Kromer prav (Veselost — *Heiterfeit*). Vederemo! in ako se pokaže, da bodo naše lože prazne ali kakor pravite „*kurniki*“ (Veselost — *Heiterfeit*), po tem bomo rekli, Vi ste prav imeli, ali tega že danes ne more nihče trditi.

Ker zadeva ugovor „*Bühnenschulen sind erforderlich*“, je g. dr. Toman prav dobro odgovoril; ako imamo diletante in diletantice gre stvar silo počasi naprej, zato je treba, da se enkrat šola začne, potem bode že šolarjev in knjige se bodo tudi pripravile, ktere do zdaj, dokler ni bilo niti šole niti učencev, treba ni bilo. To je gotovo, da črevljar nikdar za svojo zabavo ne dela črevljev, ampak za to, da jih kdo kupi, povsod se kaže ta praktičnost. Ako šole ne bo treba, bode nehala sama ob sebi, kadar bodo učenci izostali.

G. Kromerja dalje pika naš repertoire; kaj bomo začeli? G. Kromer je jako umen mož, marsikaj on vé, ali naše dramatike si on ni ogledal (Veselost — *Heiterfeit*). Letos je dramatično društvo izdalo pregled vseh slovenskih iger; obširen broj jih je, tako da jih lahko par let igramo. Ali to so večidel prestave, le malo je izvernih in to gre ravno g. Kromerju v torbo. (Veselost — *Heiterfeit.*)

Kar se tiče mladega zaljubljenega igralca, ne bodem ugovarjal g. Kromerju, verjamem mu to, niti g. Kromer ne bode delal tega niti jaz ne. (Veselost — Heiterfeit.) Ali vzamite dunajsko dvorsko gledališče — in to je prvo gledališče na Nemškem; — tam igra mlade zaljubljene Wagner, ki je že čez 50 let star, prav izvrstno; znano je, da je pred njim isto rolo igral pokojni 60 let stari Löwe ravno tako izvrstno. Ravno, ker dramatično prav dobro umeta, sta se popela na vrhunec in lahko sta igrala na stare dni take role, katerih midva z g. Kromerjem nikdar igrala ne bova. (Veselost — Heiterfeit.)

Če g. Kromer pravi, da nimamo drugega gledališča na jugu, kamor bi naši učenci mogli iti, rečem, da bodo naši učenci morali pravilni literarni slovenski jezik znati, to se zahteva povsod med Nemci, Francozi, Italjani itd., tudi med Hrvati. Ako pa Slovenec svoj jezik dobro umé, po tem mu je gotovo mogoče v Zagrebu predstavljati ali pa v Belem gradu, kjer so ravno zdaj novo veliko gledališče dozidali in v nekaterih letih bomo imeli 6—7 gledališč na jugu, tako da se bodo naši igralci prestavljali po svojej volji in to ni samo mogoče, skoraj, ako po povestnici presodimo, jako verjetno, skorej gotovo.

Kar se tiče Kromerjevih besedi, da bode šola le tako dolgo trpela, dokler bode učence ali diletante novost zanimala ali se jim dobro zdela, še g. Kromer nima pojma o domoljubju, njemu se še o tem ne sanja. On ne vé, da so naši diletanti v dramatičnem društvu imeli toliko domoljubnega čutja, toliko brezplačnega truda zastran iger — ali res je, da se ne da o čutih soditi. Vendar naši diletantji so javno izpričali svoje rodoljubje, prepričali so nas, da ga imajo in da so pripravljani, ako bi treba bilo, še za naprej brez plače nadaljevati. (Dobro! Dobro! — Gut! Gut!)

Dalje govori g. Kromer besedo prestavam in zdaj pridem na njegove estetične nazore. Kar se tega tiče, mislim da, kakor jaz g. Dežmana poznam, mi bode popolnoma pritrđil, ako ravno je prijatelj g. Kromerja, da se zmirom lahko pišejo izvorna mojsterska dela, ako ravno se ni nikdar prestavljalo, ako ima kdo talent za to; če pa ni talenta, zna suhoparne besede sicer mojsterskega dela enkrat ali pa 90krat prestaviti, nikdar ne bode prišel do tega, da bi za naprej izvorna dela pisal (grozna veselost in Dobro! stürmische Heiterfeit und Gut!). Tako na priliko bi moral naš Preširen strašen bedak biti, da ni začel svojo literarno pot z prestavljanjem in da ni po tem še le slovenske originale pisal. (Veselost dolgotrajna — Andauernde Heiterfeit.) In ako tako dalje gremo, bi ne bilo bolje, da bi Göthe in Schiller prvaka nemških pesnikov raje bila takrat, ko se je še le nemško slovstvo začelo razcvetati, prestavljala; naj bi bil Schiller ostal kirurg in kakor je ponaredil Macbetha iz angleškega, naj bi bil na tej poti naprej delal, na mesto, da je šel pisati Wallensteina ali Viljem Tella. (Dolgotrajna veselost — andauernde Heiterfeit.) Kako se more človek podstopiti, take nazore tukaj razvijati! Jaz mislim, da je ta stvar tako obče znana, da ni treba se dalje o tem razgovarjati, ali to sem pa moral omeniti. Kdor mi pa tega ne verjame, pa naj bere Bilca in Lessinga, in bode videl, da imam prav.

Dalje pravi g. Kromer, da bodedo primorani darila deliti; to ni res, „können“ nicht „müssen“! Ako ne bode kateri spis vreden darila, se bodo novci

prihranili za drugo stvar, na drugi strani pa ima deželni odbor nalogo skrbeti, da se novci jako dobro porabijo.

Zdaj moram pa zopet en čudni estetični nazor g. Kromerja o dramaturgiji popraviti. On namreč pravi, da mi še nimamo stalne slovenske povestnice, da še ni nič fiksiranega nego samo kronika. Moram jako obžalovati, da g. Kromer ne vé, kaj je historičen drama; kajti historičen drama ni treba nikdar strogo iz povestnice jemati, imeti le mora za svoj predmet tako stvar, katero si narod predstavlja v svoji domišljiji, da je enkrat zares se godila ali bivala. Hočem to malo bolj razjasniti.

Ves zbor mi bode pritrđil, da je nemški drama Viljem Tell izvrstno delo, ali preizvrsten švicarski zgodovinar Kopp — kar mi bode lahko g. dr. Klun potrđil — je dokazal, da Viljem Tell ni nikdar eksistiral (Dr. Klun prikimava — Dr. Klun nicht bejahend) in vsi iztražitelji povestnice do današnjega časa trdijo, da je ta oseba sama pravljica in ako g. Kromer tega ne verjame meni, naj gre na univerzo v Beču in poslušaj Aschbacha, Jägra, ali v Gradcu, kjer ima posebno priliko, Weissa ali Kronesa, povsod bode slišal, da ta mož nikdar eksistiral ni. Ali akoravno je to zgodovinska istina, ostane le vendar izvrsten drama. Vzamimo angleškega Shakespeare, on je vse predmete jemal iz nezanesljivih virov in večidel iz knjige škotskega kronista Holinšeda, kateri je to med povestničari, kar je pater Marko Pohlin med našimi slovniki, ali dobro je vse porabil. In tako bi znal naprej in infinitum dokazivati, ali oglasil sem se samo zavoljo tega, da se nam kranjskemu deželnemu zboru ne bode očitalo, da imamo take antidiluvijalne nazore o dramatiki, da ne pridemo Slovenski poslanci pri drugih narodih v tako slabi renomé, kar se estetične izobraženosti tiče. (Veselost — Heiterfeit.) In jaz ravno na to, kar g. Kromer reče, odgovorim, da imamo marsiktero kroniko, pa tudi že precej stalno povestnico. In naši pisatelji bodo gotovo lahko, ako hočejo, iz kronike zajemali svoje historične predmete. To sem hotel povedati, kar se tiče povestniških igrokazov, kateri se morajo pri nas še le vstvariti. (Živa pohvala — lebhafter Beifall.)

Abgeordneter Dr. v. Kastenegger:

Ich werde zu Punkt „1“ sprechen.

Vor Allem aber muß ich an ein Wort anknüpfen, welches gegen unsere Seite gefallen ist; darüber zu schweigen, erachte ich gegen unsere Pflicht.

Es ist gesagt worden, daß alle Anträge, welche zu Gunsten der Nation gestellt werden, an uns einen Gegner finden.

Ich nehme den Beruf eines Landtagsabgeordneten zu ernst, als daß ich diesen Angriff stillschweigend hinnehmen könnte (Bravo! dobro!). Wer in den Landtag gewählt wird, und das Mandat annimmt, bekundet dadurch die Absicht und den ernstesten Willen, alles zu thun, was er nach seinem besten Wissen und Gewissen als zum Wohle seines Landes nothwendig anerkennt. Er kann irren, allein die Gegnerschaft, die Sie uns vorwerfen, indem Sie nicht sagen, daß wir uns irren, sondern daß wir mit Absicht, ohne Rücksicht auf den Gegenstand, oder geblendet durch ein aminoses Gefühl Ihnen entgegen treten, die muß ich entschieden zurückweisen.

Ich möchte nicht den Schrei der Entrüstung gehört haben, der von Ihrer Seite erhoben würde, wenn von

uns etwas Aehnliches unsern Collegen im hohen Hause entgegen geschleudert worden wäre. (Bravo, bravo! — dobro! dobro!)

Darum bitte ich die Verwahrung zu Protokoll zu nehmen, daß wir eine solche Absicht von uns zurückweisen. (Lebhafte Bravo rechts, zivahno dobro na desni.)

Ich übergehe nun zur Sache. Es ist mir nicht möglich, vollständig die Mitbesprechung der Anträge 2 und 3 zu vermeiden; doch werde ich trachten mich hierbei auf die Hauptsache ihres Zusammenhanges mit Punkt 1 zu beschränken, um nicht zu weit in die Debatte vorzugreifen.

Es liegen uns zwei Anträge vor, der Antrag des Landesauschusses auf Bewilligung jährlicher 1000 fl. und der Antrag des Herrn Abg. Dr. Zarnik, welcher für das Jahr 1869/1870 1600 fl. bewilligt wissen will.

Vor Allem scheint mir die Frage wichtig, für welche Zeit etwas beschlossen wird, und in dieser Beziehung schließe ich mich dem Antrage des Herrn Abg. Dr. Zarnik an, daß die Bewilligung auf ein Jahr zu beschränken sei. Ich würde viel lieber 1600 fl. auf ein Jahr votiren als 1000 fl. auf alle Folgezeit.

Abgesehen von der finanziellen Mehrbelastung im letztern Falle, habe ich noch sachliche Gründe für meine Ansicht.

Ich bitte zu bedenken, daß im 2. Antrage gesagt wird, es soll die Hälfte dieser 1000 fl. dem dramatischen Vereine in Laibach zur Erhaltung der Theaterchule gewidmet werden, und daß gleichzeitig dem Landesauschusse aufgetragen werde, er soll in der nächsten Session über den Erfolg dieser Verwendung Bericht erstatten.

Was soll nun diese Berichterstattung für einen Zweck haben, wenn nicht den, daß der hohe Landtag den Erfolg dieser Unterstützung mit 500 fl. beurtheile und darnach für die folgenden Jahre zu gleichem Zwecke schlußig werden könne.

Sollte es sich herausstellen, daß diese 500 fl. nicht zweckmäßig verwendet werden, so ist für heute kein Grund vorhanden zu beschließen, daß diese Summe dennoch für alle Jahre votirt werde.

Es heißt nämlich in Punkt 2: „Polovica tega zneska“.

In Punkt 3 ist die andere Hälfte des Unterstützungsbetrages für Prämien bestimmt worden.

Was für einen Erfolg die Concurrenzausschreibung, welche der Landesauschuss in der Folge zu veranlassen hat, haben werde, wird sich erst zeigen.

Es wird sich insbesondere zeigen, ob überhaupt Bewerbungen vorkommen, und ob die gelieferten Werke preiswürdig gefunden werden.

Warum sollen wir daher jetzt schon alljährlich 500 fl. für solche Preise ausschreiben, wenn wir dann erfahren sollten, es ist gar kein oder nur ein oder der andere Preis am Plage. Es bleibt immerhin dem hohen Landtage im nächsten Jahre vorbehalten, wieder 500 fl. für die dramatische Schule und 500 fl. für Preise zu votiren, wenn die Erfahrung es als zweckentsprechend zeigen wird.

Das sind im Kurzen diejenigen Erwägungen, welche mich bestimmen, dem Antrage des Landesauschusses entgegen zu treten und an dessen Stelle folgenden eventuellen Antrag zu stellen: „Za slovenske dramatične zadeve naj se plača za leto 1869/70. iz deželnega in sicer iz domestikalnega zaklada 1000 fr.“

Ob 1600 fl. oder 1000 fl. zu votiren sind, das ist eine reine Geldfrage und darüber wird jeder nach seiner Ueberzeugung abstimmen.

Poslanec dr. Bleiweis:

Prosim le kratko besede za faktično pojasnilo. Gospod Kromer je rekel, da je glasoval takrat z nami, ko smo hoteli vsako podporo Ljubljanskemu gledališču vzeti. Jaz sam sem bil tisti, ki je to predlagal; ali on je druge razloge imel. Moji prijatelji sami so me takrat zapustili, pa sopet iz drugih vzrokov, kakor gospod Kromer. Meni ni bilo takrat jasno, kaki denarji da so, ki se rabijo v ta namen, in da obstaja za ta posebni zaklad že od leta 1773. poseben račun. Da je zaklad sam za se, tega nisem takrat vedel; jaz sem bil teh misli, da se teh 1600 fr. pobira po davkih. — Mnogokrat smo že gledališču dali to podporo, a nikdar nismo te bórbe imeli, kakor danes, ko gre za slovensko gledališče, za slovensko muzo; skoro že tri ure se pripravamo, da bi se ta denar za domačo stvar obrnil; prej pa, ko se je teh 1600 fr. za nemško gledališče rabilo, smo vam brez širokih govorov to dovolili. (Cujte! dobro! hört! Gut!)

Omeniti sem moral tó, da mi ne bode kdo očital protislovja.

Narod naš ne bode zavoljo teh 1600 fr. nobene škode trpel, kajti moje številke so resnične, a ne s trte zvite. Morebiti, da v slovenskem gledališču lož ne bodo nemškutarji vzeli (Veselost — Šeiterfeit); jih bodo pa domorodci (Dobro! Gut!); pa če bi tudi prazne stale kot kurniki, odpade le onih 1200 fr., a gledališčnemu zakladu še zmirom ostane 2427 goldinarjev, in v tem je dosti zavarovan tisti znesek, kterega hočemo danes národní dramatiki izročiti.

Poročevalec dr. Costa:

Ker je že veliko gospodov prav obširno govorilo, nimam nič več omeniti.

Landeshauptmann:

Die Debatte ist geschlossen.

Nasvet g. dr. Zarnika se glasi: (bere — liešt): Za slovenske dramatične zadeve naj se porabi za leto 1869/70. iz deželnega in sicer iz domestikalnega zaklada 1600 gld.

Bei der hierauf erfolgten Abstimmung wird der Antrag 1 des Abgeordneten Dr. Zarnik mit Majorität angenommen. — Pri glasovanju sprejme večina predlog 1. gospoda dr. Zarnika.

Poročevalec dr. Costa:

(bere 2. predlog deželnega odbora — liešt den 2. Antrag des Landesauschusses). Po mojem mnenji ne obstoji ta predlog več, ker je že prvi nasvèt g. dr. Zarnika odobren, da se dá namesto 1000 gld. 1600 gld. podpore. Tedaj se tukaj pri drugem predlogu ne more več reči: „polovica tega zneska i. t. d.“ in dotično premembo je že g. dr. Zarnik nasvetoval.

Deželni glavav (bere — liešt):

„500 gld. tega zneska naj se da dramatičnemu društvu v Ljubljani za vzdržavanje gledališke učilnice in deželnemu odboru naj se naloži, naj pozorno gleda, kako se rabi ta podpora in naj poroča o njenih nasledkih v prihodnjem zasedanji.“

(Taj predlog se podpira. — Dieser Antrag wird unterstützt.)

O tem predlogu besedo poprime — Zu diesem Antrage ergreift das Wort

Abgeordneter Deskmann:

Ich habe bereits im Landesausschusse gegen diesen Antrag gesprochen, und ich muß gestehen, daß der kühne Gedankenflug des Herrn Abgeordneten, welcher diesen Antrag begründete, mich nicht eines Besseren überzeugen konnte.

Ich bewundere die Kenntniß, die tiefen dramatischen Studien, welche der Herr Antragsteller gemacht und die er uns heute zum Besten gegeben hat. Ich hätte nur gewünscht, daß dieselben in mancher Beziehung nicht eine gewisse Beigabe gehabt hätten, die der Würde dieses Hauses nicht angemessen ist.

So muß ich dem Herrn Vorredner mein Bedauern aussprechen, daß ich seinem Rufe nicht folgen kann, einmal im Laibacher Theater Komödie zu spielen, wenn er sich auch darauf beruft, ich hätte im Jahre 1848 auf der Bühne in Laibach gespielt; das ist nicht wahr.

Das, was der Herr Dr. Zarnik vorgebracht hat, erinnert mich an ein lateinisches Sprichwort: „Si duo faciunt idem, non est idem“.

Eine große Nation, so z. B. die Franzosen, Deutschen u. s. w., kann durch ihre Theaterschulen etwas Großes leisten, ob aber die nicht über jene gewaltigen Kräfte verfügende slovenische Nation auch auf diesem Wege zu großen Erfolgen gelangen wird, das bezweifle ich. Ob sie Schauspieler heranbilden werde, welche den Anforderungen, welche die jegige Zeit stellt, entsprechen und der riesigen Concurrenz fremder Schauspieler gewachsen sind, das bezweifle ich ebenfalls.

Wenn wir von solchen Grundsätzen ausgehen, dann schaffen wir lieber gleich Kunst-, Bildhauer- und Malerschulen und unsere Nation wird in allen Künsten groß dastehen; doch ich komme wieder zurück auf jenen Spruch: „Si duo faciunt idem, non est idem“, daher ich mich gegen den zweiten Antrag ausspreche, da ich von demselben gar keinen Erfolg erwarte.

Poslanec dr. Toman:

Na besede: „Si duo faciunt idem, non est idem“ bodem odgovoril. Gosp. Dežman je rekel, da ni res, da bi bil on v gledališču igral, in je očital gosp. dr. Zarniku, da je on take reči v svojem govoru zmešal, ki so zoper čast deželnega zbora. Če sem ga prav zastopil, je on držal to zoper čast, da bi se on postavil na gledališče; naj on bere v časnikih, kdo so ti ljudje, ki na Dunaju v največih, najimenitniših hišah visoke aristokracije večkrat gledališčne igre igrajo.

Morebiti pa je gospod Dežman mislil ravno o tem „si duo faciunt idem, non est idem“. Če je pa on mislil, da je drugače, če Nemeec, Francoz ali Italjan ali Slovenec napravijo dramatično šolo, ga razumeti nemorem.

Ali on hoče reči, da mi nismo sposobni za tako šolo ali kaj?

Če on nam hoče odreči dušne moči za umetnosti, ga zaviram na to, da v vsih umetnostih že danas slove Slovenci in sploh posebno Slovani, če ravno so jim bila sredstva dotičnega izobraženja vzeta doma. Omenim naj v tem obziru le slovečega slikarja, Čeha po rodu, Jaroslava Čermaka, ki biva v Parizu, in v slavo češkega in sploh slavjanskega naroda slika podobe iz žalostnega življenja Jugoslavjanov. (Veselost — Seizterfeit.)

Poslanec dr. Zarnik:

Gospod Dežman pravi, da on ni nikdar v javnem gledališču igral in lahko je, da sem odgovorjaje gosp. Kromerju, se zmotil in rekel, da je on leta 1848. igral; ali to nič ne dé; istina je, kar vem, da je on marljivo v gledališče hodil, ko so se prestavljale slovenske igre, in močno dr. Klunu ploskal in da je takrat očitno on sam komedijo igral z celim slovenskim narodom. (Dobro! smeh, sikanje! — Gut! Gelächter, Zischen.)

Kar se tiče besedi: „si duo faciunt idem, non est idem“, tisto tako vemo; pri nas je „idem“ to, à pri vas je drugi „idem“ in če bi mi še tako daleč z Vami naprej šli, bi mi vendar nikdar vkup ne prišli. Gosp. Dežman ne bode nas prepričal in mi njega nje; pa bi tudi nič ne koristilo, da bi ga prepričali.

Ker gosp. Dežman pravi, da ni mogoče, da bi mi izvrstnih igralcev imeli, moram svojo kritiko o Pariški operi nadaljevati in reči, da je prvi tenorist v pariški operi bil — ne vem ali je še tam — Tamberlik — Slovenec rojen v Istrii. To naj bode v dokaz, da naš narod tudi nekaj doseže. Kakor sem že popred rekel, dokazali bodo to samo po eksperimentih v letih, kdo da ima prav, matematično pa zdaj nobeden dokazati ne more in mislim, da se kaj takega ni nikdar na celem svétu zgodilo, da bi se enemu narodu vsa sposobnost naravnost odrekla, kakor smo danes tu slišali.

Ker pa je treba, da dobimo tudi šolo za slikarjo, za podobarjijo se nadejam, da bode gosp. Dežman dotične predloge stavil v enej prihodnjih sej, mi vsi ga bodemo gotovo z navdušenjem podpirali.

Abgeordneter Deskmann:

Ich komme auf zwei Punkte der Herren Vorredner zurück, die mich nur in meiner Anschauung noch mehr bestärken können.

Es wurde des berühmten českischen Malers Čermak erwähnt, der eine hervorragende Stelle unter den Malern einnimmt. So viel ich weiß, hat derselbe seine Studien in Brüssel gemacht und war ein Schüler des berühmten Malers Gallait.

Ich zweifle auch, ob der Tenorist, den der Herr Abg. Dr. Zarnik anführte, es so weit gebracht hätte, wenn er in einer Theaterschule, welcher nicht über bedeutende Mittel verfügt, seine Studien begonnen hätte.

Ich würde mich mit Anträgen einverstanden erklären, durch die den vaterländischen Talenten die Mittel geboten würden, irgendwo an renommirten Schulen ihre Studien zu machen.

Einer Schule aber, wie sie im zweiten Punkte beantragt wird, kann ich meine Zustimmung nicht geben.

Poslanec dr. Toman:

Gospod predgovornik nam je hotel povedati, da izvrstni Čermak se je izobrazil v Brüsslu in sicer pri izvrstnemu Galeji; to je res, ali pa prečastiti predgovornik vé, zakaj je prišel v Brüssel? ali on ne vé, da je moral iz svoje domovine iz zlate Prage v tuje iti, kjer je akademije direktor bil Nemeec, ki je sodil, da Čermak učenec nima sposobnosti, zadosti dušne zmóžnosti za slikarjijo.

On pa je čutil sposobnost v sebi za slikarja in skrbna mati ga pobere, ga peljé v Brüssel, kjer je po-

kazal, da njegov prvi učitelj nemec prav ni imel. To je ravno tako se godilo, kakor sem rekel, da je bilo pri nas, da doma noben ni imel sredstvo se izobražiti v eni ali v drugi umetnosti.

Da der Herr Berichterstatter Dr. Costa auf das Wort verzichtet, so wird über den zweiten und dritten Antrag des Herrn Abg. Dr. Zarnik abgestimmt und dieselben, so wie der vierte Antrag des Landesauschusses vom hohen Landtage in zweiter Lesung und sämtliche Anträge sogleich in dritter Lesung angenommen.

Ker gosp. poročevalec dr. Costa besedo opusti, se potrdita predloga 2. in 3. gosp. dr. Zarnika in 4. predlog deželnega odbora, v 2. branju in po tem vsi predlogi v 3. branju.

Ueber Antrag des Herrn Landeshauptmannes wird die Sitzung um 1 Uhr auf $\frac{1}{4}$ Stunde unterbrochen und um $1\frac{1}{4}$ Uhr wieder aufgenommen.

Po nasvetu deželnega glavarja se seja ob 1. uri preneha za četrte ure in ob $1\frac{1}{4}$ uri zopet prične.

V. Sporočilo deželnega odbora zastran postave, v katerem jeziku se bodo za vojvodino Kranjsko postave izdelovale in razglasevale.

(Siehe Beilage Nr. 26. — Glej prilogo 26.)

Landeshauptmann:

Wir gehen sogleich zur Verhandlung über; der Herr Landespräsident wünscht zu sprechen.

Landespräsident:

Ich ergreife nicht das Wort, um gegen das Gesetz zu sprechen, sondern werde nur einige Bemerkungen über einzelne Theile desselben machen.

Daher würde ich erst bei der Spezialdebatte das Wort ergriffen haben, wenn ich nicht den Standpunkt der Regierung in Bezug auf diese Vorlage überhaupt zu kennzeichnen wünschte. Ich erkläre unumwunden, daß ich den Grundsatz, welcher in diesem Gesetze ausgesprochen ist, es sei für die Landesgesetze und Verordnungen der Landesbehörden in Krain der authentische Text in beiden Landessprachen zu geben, als einen natürlichen Ausfluß der Gleichberechtigung anerkennen, und denselben entschieden bei der Regierung vertreten werde.

Die Bestimmungen dieses Gesetzes beziehen sich auf zweierlei Gegenstände, nämlich auf Verordnungen und auf Landesgesetze; und es dürfte daher bezüglich des Titels, wie er im §. 1 vorkommt, die verehrte Versammlung erwägen, ob es nicht zweckmäßiger wäre, da eben das Gesetz für die Kundmachung, Landesgesetze und Verordnungen der Landesbehörden bestimmt ist, — denselben auch künftighin statt wie er hier lautet „Landesgesetz-Blatt für das Herzogthum Krain“ so zu belassen, wie er bisher gelautet hat, nämlich: „Gesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogthum Krain“. Bezüglich der weiteren Bestimmungen ist dieses Gesetz ganz analog dem böhmischen Gesetze vom Jahre 1867, nur daß §. 3 darin aufgenommen ist. Den Grund, warum bisher der Gleichberechtigung der Nationalitäten in Bezug auf den authentischen Gesetztext noch kein Ausdruck gegeben wurde, kann ich in nichts anderm finden, als in der Schwierigkeit und in der Complication der legislativen Arbeit, die dadurch herbeigeführt wird und die sich nothwendig daraus ergibt,

daß ein Gesetz doch nur in Einer Sprache zuerst zu Stande kommt und nicht wie eine Zwillinggeburt in zwei Sprachen zugleich zu Tage gefördert wird, denn zuerst wird codifizirt und dann erst übersetzt. Von dem Augenblicke an, wo die Landesvertretung das Erscheinen der Gesetze in beiden Sprachen verlangt, wird die Regierung soweit nur ihre Intentionen bekannt sind, diesem Begehren nicht entgegengetreten; obgleich sie die Schwierigkeit anerkennen wird, ein Gesetz, — besonders ein umfangreiches, — aus der Sprache, in der es zu Stande gekommen ist, authentisch vollkommen genau und ohne Befürchtung einer zweifelhaften Auslegung in die andere Sprache zu übertragen.

Daher fällt mir im §. 2 auf, daß bezüglich der Auslegung des Gesetzes keine nähere Bestimmung getroffen wurde, die vielleicht zur Vollständigkeit dienlich wäre.

Bezüglich der Verordnungen wird diese Auslegung ohne Zweifel dem zustehen, der sie erläßt, nämlich der Regierung. Im §. 2 heißt es: „In zweifelhaften Fällen hat die Auslegung der Landesgesetze und der Verordnungen der Landesbehörden unter Vergleichung beider Texte nach ihrem Wortlaute und Sinne stattzufinden“; somit bleibt noch immer in Betreff der Landesgesetze die Frage ungelöst, von wem und in welcher Weise diese Auslegung stattzufinden hat.

Ich komme nun aber zu dem Paragraphen, gegen den allein sich mir ein wesentliches Bedenken ergibt, das ist §. 3, der in dem böhmischen Gesetze nicht erscheint; ich habe keinen Grund gegen das Wesen dieses Paragraphen etwas einzumenden, da es eine ganz natürliche Logik ist, daß, wenn ein Gesetz in beiden Sprachen zu Stande kommen soll, es auch in beiden Sprachen verfaßt werden muß; eine Uebersetzung genügt hier nicht.

Wenn man aber den Titel dieses Gesetzes, welcher lautet: „Gesetz betreffend die Kundmachung der Landesgesetze und der Verordnungen der Landesbehörden“, mit dem §. 3 zusammenhält, in welchem von der Form der Vorlage der Gesetzentwürfe im Landtage die Rede ist, so scheint es mir auffallend, wie in einem Gesetze über die Kundmachung der Landesgesetze u. s. w. eine Bestimmung über das Zustandekommen der Gesetze hereinkommt.

Meines Erachtens hätte dieser Artikel hier ebenso wenig Platz zu finden, als er in dem als Muster vorgelegten Gesetze für Böhmen ihn gefunden; es könnte auch ein anderer Modus gefunden werden, um denselben Zweck zu erreichen, der erreicht werden muß, es kann nämlich eine Gesetzentwurfvorlage in einer der beiden landesüblichen Sprachen vorgelegt werden, dieselbe wird der Vorberathung unterzogen, die Uebersetzung vorgenommen und im Momente der Approbation des Gesetzentwurfes wird die Uebersetzung als authentisch erklärt, indem der Landtag darüber seinen Beschluß faßt. Das ist ein Modus, der vielleicht für die Beratungen schwierig und weitläufig ist, allein schwieriger und weitläufiger wird, wie bemerkt, durch das Verlangen nach zwei authentischen Gesetzestexten, überhaupt die legislatorische Arbeit. Es könnte daher ohne Rücksicht hierauf, auch dieser Modus der Ausführung offen gelassen werden und §. 3 weglassen, wofür ich allerdings im Namen der Regierung den Wunsch ausdrücken muß.

Poslanec dr. Toman:

Predlog deželnega odbora namerava tako važno stvar, da sama na sebi, ko prvič govorimo o njej v

deželnem zboru, nam nalaga, da jo dobro premislimo, da jo izročimo enemu odseku, ki jo naj dobro prevdara, in pretrese in posebno še zdaj, ko je vlada eno drugo željo o tej postavi izrekla.

Predlagam tedaj, da se ta postava izroči ustavnemu odseku v prevdarek in da ta odsek stavi svoje nasvete.

Der Antrag des Abg. Dr. Toman auf Zuweisung dieser Vorlage an den Verfassungsausschuß wird hierauf einstimmig angenommen.

Predlog gosp. poslanca dr. Tomana, naj se ta predlog izroči ustavnemu odseku, enoglasno obvelja.

VI. Wahl des Ersatzmannes für den Herrn Landesauschuß-Beisitzer aus der Wähler-Classe der Städte und Märkte und der Handels- und Gewerbekammer.

Bei der hierauf erfolgten Wahl, welche nach §. 12 der Landesordnung aus der Mitte des Hauses zu geschehen hat, wird der Abgeordnete Dr. Razlag mit 5 von 9 Stimmen gewählt.

Pri volitvi, ki se ima po §. 12 deželnega reda iz srede zbora vršiti, je gosp. dr. Razlag voljen z 5 od 9 glasov.

Poslanec dr. Razlag:

Jaz prevzemam in se zahvalujem na zaupanju, katero slavni zbor v mene stavi, in bodem ako tréba nadomestovati deželnega odbornika, vestno oskrbljeval dotična opravila.

VII. Predlog deželnega odbora za dovolitev poberanja 76% priklade na prave davke v vaséh spodnje, srednje in zgornje Lanknice in na svetem Vrhu za občinske potrebe in za farno šolo v mokronovške županije in za farno šolo v

Trebeljnem, in 66% priklade za farno šolo v Trebeljnem v vaséh Brezje in Cerovec, spadajočih k županiji v Mirni peči.

(Siehe Beilage Nr. 32. — Glej prilogo 32.)

Landeshauptmann:

Ich eröffne die Generaldebatte.

Abgeordneter Dr. v. Kaltenecker:

Ich werde nur folgenden Zusatz beantragen:

Der Landesausschuß erhält den Auftrag, dafür zu sorgen, daß dieser Beschluß des h. Landtages die A. h. Sanction erhalte, und dieser Zusatz würde als lit. c. also lauten:

„Naj se deželnemu odboru skrb za to izroči, da sklep slavnega deželnega zbora zadobi potrjenje Njih veličanstva presvitlega cesarja“.

Es handelt sich hier nämlich um einen Zuschlag, dessen Genehmigung nicht von dem freien Beschlusse des Landtages, sondern von der Sanction Seiner Majestät abhängt; aus diesem Grunde ist bereits in früheren Fällen auch dieser Zusatz beschloffen worden.

Wenn ich auch glaube, daß dasjenige selbstverständlich ist, was nach dem Gesetze vorgeschrieben wird, so bin ich doch der Ansicht, daß der Landtag seine Beschlüsse nach dem Wortlaute der Gesetze zu fassen habe.

(Bei der Abstimmung werden die Anträge des Landesausschusses und der Zusatz des Dr. v. Kaltenecker angenommen. — Pri glasovanju obveljata predloga deželnega odbora in pristavek dr. Kalteneckerja.)

Landeshauptmann:

Die Tagesordnung ist erschöpft und ich bestimme die nächste Sitzung auf Freitag den 24. d. M.

Die Sitzung ist geschlossen.

Seja se konča o 35. minuti čez 1. uro. — Schluß der Sitzung 1 Uhr 35 Minuten.

